ANDHRA MAHANEEYULU

ఆంధ్రమహనీయులు

శ్రీః

శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుచే

వ్రాయఁబడినది.

మూఁడవ కూర్పు 1000 ప్రతులు

మాదిరెడ్డి సుబ్బారావుచే

ప్రకటితము.

1952

రాజమహేంద్రవరము.

Rights Reserved] [Price Rs. 0—12—0

విషయసూచిక

1 విశ్వనాథనాయకుఁడు 1

2 వెలుగోటి యాచమనాయఁడు 41

.

విశ్వనాథనాయకుఁడు.

పదునేనవశతాబ్దాంతమున దక్షిణహిందూదేశమునఁ బ్రవర్ధమానమై వెలుంగుచుండిన విజయనగరసామ్రాజ్యమును సాళువ నరసింహరాయలవారు సుప్రసిద్ధియైన ప్రతాపాన్వితులై పరిపాలనము సేయుచుండ నాతనిక్రింది కార్యకర్తలలో నొకఁడుగానుండి పేరెన్నికగాంచినవాఁడు కోట్యము నాగమనాయకుఁడు. పవిత్రపుణ్యక్షేత్ర మగుకాంచీపుర మీతని జన్మస్థానము. ఇతనిది కాశ్యపగోత్రము; బలిజ కులము. ఈ తెలుఁగునాయకుఁడు చక్రవర్తి సైన్యమున కధ్యక్షుఁడును, కార్యకర్తలలోఁ బ్రముఖుండును, తుళువవంశదీపకుండును నగునరసనాయనికిఁ జేదోడు వాదోడుగా నుండి సామ్రాజ్యముపట్ల నైజభావముతోఁ బ్రవర్తించుచు చోళ పాండ్య రాజులపై నతఁడు దండయాత్ర వెడలినప్పు డాతని తోఁగూడ నుండి సామ్రాజ్యమునకు విజయప్రభావముల నమకూర్చి మన్ననకుఁ బాత్రుఁడైన నేస్తగాఁడు. ఇంతియె గాక సాళువ నరసింహరాయల మరణానంతరము సామ్రాజ్యము తుళువ వంశమువా రాక్రమించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించి నప్పుడు సర్వవిధములఁ దోడ్పడిన దండనాథుఁడు. తన వంశ

మున కీర్తిఁ గాంచినది. ఈ సుకృతిని మఱువక కృష్ణదేవ
రాయలు విశ్వాసపాత్రుఁ డయిన నీతని యెడ నధిక ప్రేమను
జూపుచుఁ దన 'తోషేఖానా' (ధనాగారము) కధికారిగ
నియమించెను. కృష్ణదేవరాయలు విజయనగరసామ్రాజ్యము
నకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడు గాకపూర్వమె నాగమనాయఁడు
తనకు సంతానము గలుగలేదని పరితపించుచు నానాదేవుళ్లకు
మ్రొక్కుచు, పుణ్యయాత్రలు సేవింపసంకల్పించి, కాశీ
క్షేత్రమున వెలసియున్న విశ్వేశ్వరదేవుని సందర్శింపవలె
ననుమనోనిశ్చయముతో నొకనాఁడు తన మనోవాంఛితమును
ప్రభువునకు విన్నవించి రాజానుజ్ఞఁ బడసి తనయుద్యోగ
భారము నంతయు దన మిత్రుఁడైన రామభద్రనాయనిపైఁ
బెట్టి కాశీయాత్రకు బయలుదేఱి వెళ్లెను. అట్లు బయలు
దేఱి సురక్షితముగా గొంతకాలమునకుఁ గాశీనగరముఁ బ్రవే
శించి గంగను సేవించి గంగాస్నానమువలనఁ బునీతుఁడై విశ్వే
శ్వరదేవునికి నమస్కరించి విధ్యుక్తవిధానముఁ బూజించి
మరలి వచ్చినతరువాత గొంతకాలమునకు నీతని కొక్క కుమా
రుఁడు గలిగెను. ఈ కుమారుఁడు విశ్వేశ్వరుని ప్రసాదమ
మునఁ బుట్టినవాఁడను విశ్వాసముతో నీతనికి విశ్వనాథుఁ డని
నామకరణముఁ జేసెను. ఈతనికి వయస్సు పెరిగిన కొలఁది
సుందరాకృతియు, దీనితోఁబాటు దేహబలధీబలములును గుణములు
క్రమముగా వర్ధిల్లుచున్నందునఁ దండ్రి సంతోషముతోఁ దగు
విద్యను గూడఁ జెప్పించెను. ఇతని కిరువదియేండ్లు రాకపూర్వమే

నొకనాఁడు చక్రవర్తి కొల్వుకూటమునకుఁ గొనిపోయి యాతని సందర్శనభాగ్యమును లభింపఁజేసి యాతనకుఁ గృతప్రణాముఁ డగు నట్లుగ బోధించెను. ఆ సుందరబాలవిగ్రహమును జూచినతోడనే యతఁ డేకబలాఢ్యుఁడైన శూరశిఖామణియనియు, బుద్ధిమంతుఁడనియుఁ జక్రవర్తికిఁ దోఁచుటయే గాక రాజకీయపరిజ్ఞానమై మున్ముం దింకను నభివృద్ధికి రాఁగలఁ డను నూహతట్టి యాతని స్వకీయభృత్యునిఁగ గ్రహించి తమలపాకులు, వక్కలు నందించు సేవకావృత్తియందు నియోగించెను. ఇట్లు వినయవయోభయభక్తులతోడ సార్వభౌముని సేవింపుచుఁ దనపుణ్యవిశేషమున నాతనిచిత్త మెప్పుడును తనయందే లీనమగునట్లు ప్రవర్తింపుచుండెను. కృష్ణదేవరాయలు పూర్వదిగ్విజయయాత్రకు బలములు నడలినపుడు విశ్వనాథనాయఁ డాతనితోఁగూడ నుండి తనకు నియమించిన నెట్టియసాధ్యకార్యములైన నవలీల శూరశిఖామణులు మెచ్చునట్లుగాఁ జేసి విజయమును గొనుచు సర్వజనసంశ్లాఘనుఁడై ప్రసిద్ధుఁడగుచు వచ్చెను. ఈ దండయాత్రలో నితఁడు చూపిన పౌరుషపరాక్రమములే 1520 వ సంవత్సరమున రాయచూరుదండయాత్రలో నొక సేనానిగఁ బాల్గొనుట సంభవింపఁజేసెను.

కృష్ణదేవరాయలవారు కటకము మొదలుకొని కన్యాకుమారివఱకు దేశము లోఁబఱుచుకొని విజయనగరసామ్రాజ్యము నవక్రపరాక్రమముతో నేలుచు సుఖసత్కాలవినోదములతో విజయనగరముఁ బ్రోత్సహింపుచున్న కడపటి

కాలమున నొక వింతసమాచారముఁ దెలియవచ్చెను. చిర కాలమునుండి దక్షిణహిందూదేశమున సుప్రసిద్ధములగు చోళ పాండ్యరాజ్యములవారు తమలోఁ దా మైకమత్యము లేక నిరంతరము పోరాడుకొనుచున్నను దమస్వాతంత్ర్యమునుఁ గోల్పోవక పదునాలుగవశతాబ్దివఱకు నెట్లెటో నెట్టుకొనుచు వచ్చిరి గాని యీ శతాబ్ది మొదట తురకలదాడికి నిలువఁజాలక తమ స్వాతంత్ర్యమును గోల్పోయిరి. నాటితోఁ దొల్లిటి వైభవలక్ష్మియుఁ దొలఁగిపోయినది. కాని యీశతాబ్దిమధ్యమున విజయనగరసామ్రాజ్యమునుఁ బరిపాలించు సంగవంశీయుఁడైనరాజు తురకలను జయించి యారాజ్యములు రెంటిని తమ సామ్రాజ్యమునఁ గలుపుకొన్నవాఁ డగుటయు, ఆరాజ్యములకు హక్కుదారు లయినపూర్వరాజవంశీయులనే రాజులనుగా నియమించి వారివలనఁ గప్పములఁ గొనుచుండిరి. అట్లే కృష్ణదేవరాయలకాలమునాఁటివఱకు జరుగుచు వచ్చెను. వీని కడపటికాలమున మధురాపురము రాజధానిగఁ బాండ్యదేశము నేలుచున్న చంద్రశేఖరపాండ్యుని పైదండెత్తి తంజాపురము రాజధానిగఁ జోళరాజ్యము నేలు వీరశేఖరచోళుఁడు పాండ్యుని జయించి వానిరాజ్య మాక్రమించి వానిని రాజ్యమునుండి వెడలఁగొట్టి తానే రెండు రాజ్యములను బరిపాలనముసేయ సమకట్టెను. ఇట్లు రాజ్యమునుఁ బోఁగొట్టుకొన్నవాఁడై చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు విజయనగరమునకుఁ బాఱివచ్చి రాయలపాదములను దన కన్నీటిధార

తోఁ దనవృత్తమును దన దౌర్భాగ్యదశ నంతయు నెఱుకపఱచి "ఓ మహాప్రభూ! సార్వభౌమా! 'దుర్బలస్య బలం రాజా' యను న్యాయము మీ రెఱుంగనిది కాదు; మాకు దిక్కు మీరు గాక యన్యులు గారు; ఏమి సేయఁ జెల్లు! యని మొఱపెట్టెను. వీని మొఱల నాలించి రాయలు జాలిగొని కోపోద్దీపితమానసుఁడై తన 'తోషేఖానా' కధికారి యైన నాగమనాయని రప్పించి వింటివా వీరశేఖరుని దుండగము? నీవు నాకుఁ గాదని యుపేక్షాభావముతోఁ దిరస్కరించి బలాత్కారముగా పాండ్యరాజ్యము నొడిసిపట్టి చంద్రశేఖరపాండ్యుని సాగనంపి రాజ్యము తా నేలుచున్నవాఁడఁట! నీవు తత్క్షణము మా యాజ్ఞ శిరసావహించి తత్సైన్యముతోఁ బోయి యా దుండగీని శిక్షించి యారాజ్యమును వీని కిప్పించి చోళరాజ్యమును మాకుఁ బ్రతినిధిపాలకునిగా మఱియొకరిని నియమించి సామ్రాజ్యమునకుఁ జెల్లింపవలసిన కప్పములను, బాకీపట్టీ ములను సుంకము ప్రదానమునంతయు రాఁబట్టి రాజ్యమున శాంతి నెలకొల్ప రావలయునని యాజ్ఞ చేసెను. అప్పుడు సార్వభౌముని యాజ్ఞ శిరసావహించి నాగమనాయఁడు చంద్రశేఖరపాండ్యుని వెంటఁగొని రెండువేలయాశ్వికులను, ఆఱువేలసిపాయిలను దోడుచేసికొని పాండ్యరాజ్యముపై దండయాత్ర వెడలెను. అట్లేగి నాగమనాయఁడు తంజాపురికిఁ బోయి వీరశేఖరచోళుని నోడించి వానిని శిక్షించి వాని రాజ్యమును దాను వశపఱచుకొని మధురాపురముపైకి పోయి

చోడునితోఁగాలనుఁ దఱుమఁగొట్టి యారాజ్యమునుఁ [illegible] వశపఱుచుకొని రాజులయాజ్ఞ నుల్లంఘించి చంద్రశేఖర పాండ్యునికి రాజ్యము నొసంగక రెండురాజ్యములను [illegible] దానే పరిపాలనము సేయుచుండెను. అంత నాగమనాయని చర్య కచ్చెరువందుచు చేయునది లేక నిరుత్సాహుఁడై పాం డ్యుఁడు మరల విజయనగరమున కేతెంచి రాజులకు [illegible] తద్వృత్తాంతము నివేదించెను.

అంతట రాజు లాశ్చర్యమును జెంది "నాగమ నీపని చిత్రముగా నున్నది! నీవు మా యాజ్ఞను నతిక్రమించి పాండ్యునిరాజ్యము పాండ్యునికీక నీవే యాక్రమించి పరిపా లించుచున్నావు. ఇట్లు చేయుమని నీకాజ్ఞ నొసంగి యుంటిమా లేదే! ఈ యాజ్ఞాపత్రమునుఁ జూచికొన్నవెంటనే పాండ్యునిరా జ్యమును పాండ్యుని కిచ్చివేసి మాసన్నిధానమునకు రావ లసినది." అని యొక యాజ్ఞాపత్రమును వ్రాయించి పంపించెను.

ఇట్లు పంపించిన యాజ్ఞాపత్రమును పఠించుకొని విని మరల తా నీక్రింది విజ్ఞప్తిని బంపుకొనియెను.

"దేవరవారియాజ్ఞ నుల్లంఘించుటకు నే నెంతవాఁడను; నావిషయమై దేవరవారికి విన్నవింపఁబడిన విషయము లన్నియు సత్యములు గావు; నేను పాండ్యరాజ్యముఁ జేసికొన్నప్పుడే రాజ్య మంతయు నరాజకమై యుండెను. ఇంతకుఁబూర్వము చంద్రశే ఖరపాండ్యుఁడు రాజ్యముచేయునపుడు కూడ నరాజకముగనే

యుండినను! రాజ్య మరాజకముగ నుండుటచేతనే వీరశేఖర చోళుఁడీ రాజ్యము నాక్రమించెను. ఇంతకుఁ గారణము పూర్వపురాజునకుఁ దగినపుత్త్రుఁడుగాక యుండుటయే పుత్రుఁ డగుటవలన నీరాజ్యమునందలి ప్రభువులును, ప్రజలును నీతిని పాలన మంగీకరింపక నలుగురుపక్కల స్వతంత్రసీమల నేర్పాటుచేసికొని పాలనసేయుచుండిరి. ఈ కారణమున వీర శేఖరచోళుఁడు మంచిసమయము దొరికెనని వీరిపై దండెత్తి వచ్చి యీరాజ్యము నాక్రమించి వీని నావలకుఁ బారఁదో లినాఁడు. నేను నీ దేశములోని యరాజకము నడఁచి నా స్వంతద్రవ్యము నెంతో వెచ్చించి రాజ్యమునంతయు స్వాధీన ముగాఁ జేసికొని దేశమున శాంతి నెలకొల్పి కొంతకాలమునకున దేశము నన్యాయమునుండి గోరుదును, ఇందుకై నేను వెచ్చించిన ద్రవ్యమును మరల రాబట్టుకొనుటకు ఇతరరాజ్యములను నేనే పరిపాలింపఁగోరుదు నీ దేశమున నిలిచియున్నను గాని మరి యితర కార్యము చేయఁగాను. నీకీ రాజ్యము నొప్పగించి నను సామ్రాజ్యమునకు బరిపాలించుటకై యోచింపలేను. నుగల దేశము నరాజకము పాల్పడనీయకయుగాక కష్టము గూర్చుకొనఁ బెట్టియుంచుచున్న ద్రవ్యమును గోల్పోవలసివచ్చును. ఏత న్మాత్రమున సామ్రాజ్యమునకు ద్రవ్యనష్టము గూడ సంభవిం చును. ఈ యాంధ్రరాజ్య మరాజకముగ నుండినఁ దక్కిన రాజ్యములుగూడ నరాజకములై చెడిపోఁగలవు. అప్పుడు సామ్రాజ్యభారము దుర్భరమై గోటిలో దుసిమినఁ బోగలి

గినదానిని గొడ్డళ్ళతోఁ దునుమవలసివచ్చును. మహాప్రభూ! నేను చేసినద్రోహ మేమియును లేదు. నే నింతవఱకు నాజీవితము సామ్రాజ్యసేవచేయుటందే గడిపి కష్టపడి యున్న వాఁడను గావునఁ గొంతకాలమయిన సుఖపడ నభిలషించుట తగదా? ఈరాజ్యాభివృద్ధికై నా ద్రవ్యమంతయు వెచ్చఁ బెట్టియున్నాను గనుక నాద్రవ్యమును రాఁబట్టుకొనువఱకు నిచటనేయుండి సామ్రాజ్యమున కేవిధమయిన యప్రతిష్ఠయుఁ ద్రవ్యనష్టము గలుగకుండఁ బరిపాలనముచేసి నేను జేయవలసినకార్యముల నన్నిటిని నెఱవేర్చుకొని దేవరసాన్నిధ్యమునకు దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారము వచ్చుచున్నాను. ఇప్పుడే దేశమును విడిచి వత్తునేని నా ద్రవ్యమునంతయు నేను గోల్పోవుటమాత్రమె గాదు. ఈ దేశమంతయు నరాజకమై యల్లకల్లోలము గాఁ గలదు. తరువాత దేవర చిత్తమున కొచ్చినట్లు గావింపుఁడు.”

ఈవిజ్ఞాపనముఁ జదువుకొన్న మీఁదట కృష్ణదేవరాయలు తోకఁ ద్రొక్కఁబడిన త్రాఁచువలె లేచి “హా రా! నాగమ నాయఁ డెంతపని చేసెను. నమ్మించి స్వామిద్రోహము నొనర్పఁ గడంగెను; ఇంక నేల వీని మన్నింపవలయును; ఈద్రోహి తలఁబట్టి యీడ్చుకొని రాఁ గలిగినవీరపురుషుఁ డెవ్వఁడయిన నీ దర్బారులో నుండెనా యని ప్రశ్నింపుచుఁ గొలువుకూటము నంతయుఁ దేఱిపాఱఁజూచెను. అందఱు నివ్వెఱపడి చూచుచుండ నాగమనాయనికుమారుఁడే విశ్వనాథనాయఁడు నుమ్మస్వామి

గలేది 'అహో! మన ప్రభూ! దేవరవారియుత్తరువు నైనను పిల్ల సిడెపోయి నాగమనాయనికిఁ దోడువచ్చుచున్నాఁ' డని తెలుపుకొనక ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. సభ్యులెల్లను విశ్వనాథ నాయకుని శౌర్యసాహసముల కబ్బురపడసాగిరి. "ఓహో! నాగమ నాయని కుమారుఁడవా! ఇదే సందుగాఁ జేసికొని నీతండ్రిని నీవు గలియఁగోరి మాయాజ్ఞ నడుగుచున్నావా!' అని యాక్షేపించెను. అంత విశ్వనాథనాయకుఁడు "దేవరవారియుప్పు తినుచున్న నాకు దేవరవారికార్యము ప్రధానముగాని నాకు తండ్రియెక్కువకాదు." అని ప్రత్యుత్తరము పలికెను. రాయలచ్చెరువందుచు కొంతవఱకు మౌనము వహించెను. అంత నతని మాటనే యంగీకారసూచనగా గ్రహించి రాయల రాజన తోడొప్పిదముగొనక తనస్వాధీనమున నున్నసైన్యమునే గొని తనప్రతిజ్ఞ తీర్చుకొనుటకై పాండ్యరాజ్యమునకుఁ బోయెను. అట్లు విశ్వనాథనాయకుఁడు మధురాపురము సమీపమునకుఁ బోయి యొక విశాలమైనప్రదేశమున దండు విడిసి తన తండ్రికిట్లు జాబు వ్రాసి పంపెను.

"మీరు రాయలవారి యుత్తరువును దిరస్కరించి స్వతంత్రముగాఁ బ్రవర్తించుచున్నారు. మిమ్మును తల కొట్టి తెమ్మని యుత్తరువైనది. అయిన నేమాయెను. ఇంత టైనను పట్టు వహింపక పాండ్యుని పాండ్యరాజ్యమునకుఁ బట్టముగట్టి మీరు రాయలవారి సాన్నిధ్యమునకు వచ్చిన యెడల నాకుఁ జెప్పవలసినవినయముగాఁ జెప్పి నా మాఱుగ మిమ్ము రక్షింపుమని ప్రార్థింతును రండు."

ఈ జాబు అందిన వెంటనే నాగమనాయకుఁడు పశ్చాత్తాపమును జెంది కుమారునికి రాయలయెడఁగల భక్తివిశ్వాసములఁ దలపోసి తనలోఁ దాను మెచ్చుకొనుచు నిట్లు ప్రత్యుత్తర మంపెను.

"కుమారా! నాకంటె నీవును సామ్రాజ్యమునకు శ్రేయోభిలాషుల వారిని నాశించి సామ్రాజ్యమును సుస్థిరింపఁ జేసినావు. రెండుతరములనుండి సామ్రాజ్యము చిన్నాభిన్నముగాఁ బడినపుడు నిలువఁబెట్టినాము. నీ పెత్తనమునకు కారణము చేసినను దాసివలనఁ గలిగిన ఘనత నన్నుఁగూడఁ జెందవలసినదే గదా! రాయలు మనస్సు విశ్వాసముగలవాఁడు ఆయనవద్ద హంపీరాజ్యమును నొక దాసీపుత్రుఁడనుభవించిన సాయ మకుఁ గలిగెను లాభమేమి? మన మనుభవించినఁ గలిగిన నష్టమేమి? నేను విశ్వేశ్వరుని గూర్చి తపస్సు చేసి నిన్నుఁ గని నా చిన్నదేవుని పేర నీకు పెట్టియున్నాను. నీ వొక్కఁడవే నా కుమారుఁడవు. నాకు నెందును యున్నముట్టున్నపు? ఈ రాజ్యనిర్మాణమంతయు నీ కొఱకేగాని నా సమస్త మెందుకు మాత్రము గాదు. నీవు రాయలను విడిచి నాతో నుండుము.

ఈ ప్రత్యుత్తరమును జదువుకొని విశ్వనాథనాయకుఁడు మరల యిట్లు సమాచార మంపెను.

"మీరు చేయునది స్వామిద్రోహము. మిమ్ము నమ్మి సమస్త భారము మీపైని పెట్టిన ప్రభువును మోసపుచ్చి రాజ్యముఁ గట్టుకొను ద్రోహి నాకు తండ్రియని సహించి యుపేక్షింప భరిం

పెంజాలను. మీరు నాకు తండ్రి గాదు. నేను మీకుమారుండను గాను. మీరు సంపాదించిన రాజ్యముతో నాకుఁ బని లేదు. నా మాట విని మీరు నాతోడ వచ్చెదరా మీకును నాకును శ్రేయస్సు కలుగును. మీ ప్రాణములకు భయము లేకుండఁ జేసి కొనవచ్చును. ఒకవేళ మీరు యుద్ధమునకే సంసిద్ధులయిన యెడల మీకు దైవము జయము సమకూర్పఁడు. ఏవిధమున నైన నా ప్రతిజ్ఞను నేను నెఱవేర్చుకొని పోదునుగాని మీరు తండ్రు లని మన్నించి విడిచిపెట్టువాఁడను గా నని తెలిసికొని మాఱు ముందుకు సాగుడు. మిమ్మును సజీవముగ రాజులవారి సాన్నిధ్యమునకుఁ గొనిపోవుటయే నేను సకలసామ్రాజ్య మేలుటగా భావించుకొనువాఁడను."

ఇట్టి పల్కులు చెవి సోకఁగా నాగమనాయఁడు కటకటంబడుచు 'ఆహా! నాదురదృష్టము! పుత్త్రభిక్ష పెట్టుమని విశ్వనాథునిఁగూర్చి తపస్సు చేసినందుకు నా మహాదేవుఁడు తన్నుసై కత్తిచేసెట్టి కుమారునిఁ బ్రసాదించెగదా' యని దుఃఖపడి తుదకు ధైర్యము తెచ్చుకొని 'ఇట్టికొడుకు బ్రదికియుండియుఁ జచ్చినవానితో సమానుఁడే' యని తలపోసి యెట్టకేలకు నష్టసుఁడు బభ్రువాహనునితోఁ బోరాడినవిధమును స్మరించి వానితో యుద్ధముచేయుటకే నిశ్చయించుకొని రణమునకుఁ బన్నుకొని యుద్ధసన్నద్ధుఁ డయ్యెను. ఈ రీతిగాఁ దండ్రికిఁ గొడుకునకు మహాభయంకరమైన యుద్ధము జరిగెను. ఇట్లు మహాఘోరముగా జరుగు సంకులసంగ్రామమున వృద్ధసేనాని నాగమనాయఁడు పట్టుపడి విశ్వనాథనాయని కడకుఁ గొనిపోఁబడియెను.

అప్పుడు కుమారుఁడు తన తండ్రి సజీవుఁడై యుండుటం జూచినపుడు తన యదృష్టముగా భావించి సంతోష ముతో నతని నొక యున్నతాసనమున నెక్కించి పాదములకు తనపాదాక్రాంతుని జేయించి విజయనగరమునకుఁ గొనిపోవును సమర వృత్తాంతమునుఁ బూసగ్రుచ్చినట్లు గుణముతో లిఖించి ముందుగా నొక లేఖను రాయలవారికిఁ బంపించెను. కృష్ణదేవరాయలవారు లేఖను గాంచి యపరిమితానందమును బొంది యీనాఁడు సేనానాయకుల నెల్లరను రప్పించి వారి లతో నిట్లు పలికెను.

“విశ్వనాథనాయకుఁడు స్వామికార్యము నెట్లు నిర్వ హించుకొని తన ప్రతిజ్ఞను మఱియొక తనతండ్రిని సజీవుని గాఁ జెఱపట్టి దర్బారునకుఁ గొనివచ్చుచున్నాఁడో వింటిరి గదా! నాఁడు మీ రెల్లరును సంగమనాయకుని జెఱపట్టి యీ మహాకార్యము నిర్వహింప శక్తి చాలనివార మని చెప్పఁగా యువకుఁడగు విశ్వనాథనాయకుఁడు తాను నిర్వహింప దలఁచి లేచినప్పుడు మాతో డంద ఱపహాసములకుఁ బాత్రుఁడగు వాఁడేమి! ఇతనికి ప్రశంస యుండదుకు! మాకే సంతోషము కలిగినది. ఇపుడే నే నితనికై పట్టము వ్రాసి పంపించినజాఁబు”.

అని యాజాబును దర్బారుసభాస్థానమున నున్నవారి కెల్ల రకుఁ దెలియునట్లుగాఁ జదివింపఁ జేసెను. ఎల్లవా రాశ్చర్య నిమగ్నులైరి. ఇతఁడు మనుష్యమాత్రుఁడుగాఁ గన్ప ట్టఁడు. కేవలము విశ్వనాథుఁ డీరూపమున నవతరించి

యుండెడోలు" అని [illegible] [illegible] [illegible] చిరి. కృష్ణదేవరాయలవారు [illegible] [illegible] యుద్ధములు [illegible] "[illegible]! [illegible] [illegible] నకు నెలకొన్న యుండు నేను [illegible] [illegible] సంభవించెను! మీరు [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] లలో బరిగణింపఁ దగినవాఁడను గాను. ఇట్టి [illegible] [illegible] దున్న [illegible] [illegible] సామ్రాజ్యమును నిర్మించినవాఁడు. [illegible] మహాపురుషుని చేత [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈతని [illegible] [illegible] [illegible] నాతో సమానముగాఁ [illegible] దగినవాఁడని [illegible] నకు దృఢముగాఁ దోఁచుచున్నది." అని [illegible] [illegible] బలికెను. అంత సభవారు [illegible]గాఁ బలికిరి.

"స్వామీ! విద్యారణ్య [illegible] [illegible] నాఁడు తండ్రితో [illegible] [illegible] [illegible] యుండును. అప్పుడు [illegible] [illegible] [illegible] గాకయుండును. అట్టియెడ [illegible] [illegible] [illegible] విద్యాపారీణు [illegible] [illegible] [illegible] చున్నాఁడు. ఈ కలియుగమున [illegible] [illegible] [illegible] జాలము, కనకజాలము. [illegible] [illegible] దావు గలుగుచున్నది. దేవరవారు [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] గలదు. దేవరచిత్తము [illegible] గావింపుఁడు."

ఇట్టి సంభాషణము జరిగిన వెనుకఁ బదినినములకు విశ్వనాథనాయకుఁడు స్వసైన్యములతో విజయనగరముఁ బ్రవేశించి తనతండ్రి యైన నాగమనాయకునిఁ గొనివచ్చి రాయలవారి యెదుట నిలువం బెట్టెను.

అపుడు కృష్ణదేవరాయలవారు నాగమనాయకునిఁ జూచి మందహాసము సేయుచు 'ఓయీ నాగమనాయకా! నీవు నా స్వామిభక్తిపరాయణులలో నగ్రగణ్యుఁడవని నేను విశ్వసించితిని. చంద్రశేఖరపాండ్యునిరాజ్యము వీరశేఖరచోళుఁడు నాక్రమించినందున వానిజయించి పాండ్యరాజ్యమును చంద్రశేఖరునకు [illegible] కొసంగి పాండ్యరాజ్యమున శాంతి నెలకొల్పి రమ్మని [illegible] తే మా స్థాపింప విశ్వాసఘాతకుఁడవై పాండ్యరాజ్యమును పాండ్యునికీక చోళపాండ్యరాజ్యముల రెంటిని నాక్రమించి నీవే యేలుటకుఁ బ్రారంభించి మాపై కత్తిగట్టఁ బ్రయత్నించినవాడని విదియేమి నాగమా'యని హెచ్చరించెను.

అంత నాగమనాయకుఁడు రాయలవారికి కేల్మోడ్చి విన్నవించుకొనియెను.

"స్వామీ! నేను చేసిన మహాపరాధ మేమియు లేదు. మీ తండ్రిగారు పాండ్యరాజ్యమును మహా[illegible] కుదువయుంచినారు. అప్పటినుండి పాండ్యరాజ్యమునుండి రావలసిన రాబడి వచ్చుటకై మా స్వంతద్రవ్యములతో ప్రయత్నించి నష్టపడియున్నాము. ఇదిగాక యిప్పుడు దేవరవారు [illegible]నుఁగొట్టి పాండ్యరాజునకు రాజ్యమిమ్మని సెలవు దయచేసి

నాఁగు. ఈ మహాకార్యమును నిర్వహించుటకై దేవర పంపినద్ర
వ్యము చాలక నాస్వంతద్రవ్యమునుకూడ విశేషముగా
వ్యయపెట్టి యున్నాను. ఇట్లింకొ శ్రమపడి చోళుని
జయించి పాండ్యరాజ్యమును పాండ్యునికిచ్చి పట్టాభిషిక్తుని
గావింపఁ బూనితిని గాని, చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు నా కడకు
వచ్చి ఈ వీరశేఖరచోడుని జయించుట తన కొక్కరికే
సాధ్యపడినదిగాని యితరులకు సాధ్యపడునది కాదు; ఇప్పటి
కిని రాజ్య మరాజకముగనే యున్నది. చోళుఁడు
పాండ్యరాజ్యము జయించినాఁ డనుమాటయె కాని రాజ్య
ములోని గ్రామము లన్నియు నాస్వాధీనమునకు గాలేదు.
ఆకాలమున గ్రామములన్నియు నెట్లు స్వాతంత్ర్యముతోఁ బ్రవ
ర్తించినవో చోళునికాలమునఁగూడ నట్టిస్వతంత్రముతోనే
ప్రవర్తించుచున్నవి. అయినను మహాశత్రువునుఁ గొట్టి రాజ్య
మును స్వాధీనపఱచుకొన్నాడు. ఇదియె మాకు పదివేలు.
నాకు సంతానము లేదు. ఉన్నవారందఱు నుంపుడుకత్తెకొడు
కులు. నాజీవ మున్నంతవఱకు మర్యాదగాఁ గాలక్షేపము
చేయుట కన్నవస్త్రాదులకు లోపము లేకుండ నిచ్చి నా యీ
రాజ్యము నా పగవాఁడైనచోళరాజునకుఁ జెందనీక నా
పేరుమీఁదుగా మీరే యీ రాజ్యమునుఁ బరిపాలించుకొ
నుచుండినఁ జాలు" నని చెప్పియున్నాఁడు. అప్పుడీ రాజ్యాలు
రెండు నరాజకముగా నుండియుండుటచేత నా ధనము విశే
షముగా వినియోగించి యుద్ధముల నడఁచి శాంతి నెలకొలిపి

రాఁబడి వృద్ధిచేసి సకలవిధముల రాజ్యమును బందోబస్తుచేసిన వెనుక తిరుగవచ్చినకు ఫిర్యాదు చేసికొనుటకు వచ్చినాఁడు." అని యీతద్విషయములను విపులముగా విన్నవించి సభ్యా మును ప్రతిపఠించెను. అటుపిమ్మట రాయలవారు చంద్రశే ఖరపాండ్యుని గాంచి నిజమేమని ప్రశ్నించెను. ఇదంతయు సత్యమే యని యతఁడొప్పుకొనియు మర్యాదగా జీవనము జరుపుకొనుటకు భంగము గలిగినది గావున దేవరవారికి మనవిచేసికొనవలసి వచ్చినదని మొఱపెట్టుకొనియెను. మొద టనే యిట్లీల చెప్పనేల యని రాయలు ఆగ్రహమును బొంది యెను. ఏమిచేసినను పాండ్యుని క్షమింపవలెనని విశ్వనాథ నాయఁడు రాయలను బ్రార్థింపఁగా నాతఁడు క్షమించి యూరకుండెను.

"మహాప్రభూ! నే నింక నీపాండ్యరాజ్యమును బరిపా లింపఁజాలనని యూహించి నాగమనాయకుమారుఁడైన యీ విశ్వనాథనాయనికి నారాజ్యమును బరిపాలించుకొమ్మని వ్రాసి యిచ్చినాను. ఇప్పటికి నామాట తప్పఁజాలను. ఈ రాజ్యమునకు విశ్వనాథనాయనిగారిని ప్రభువును గావించి పట్టముఁగట్టిన నాకును బరమసంతోషకరమౌ నను" నని చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు రాయలతో విన్నవించుకొనెను.

"తండ్రి యని యించుకయైన సంకోచింపక స్వామి కార్యమును బ్రధానముగాఁ దలంచి చెఱపట్టితెచ్చి సమ ర్పించినవాఁడవు గనుక నిన్నుఁ జూచి మీతండ్రిని క్షమించి

నారము. ఇఁక మీయింటికి పొం" డని రాయలు విశ్వనాథ నాయకుని కుత్సువు చేసెను. అంత విశ్వనాథనాయకుఁడు తన తండ్రిని చెఱనుండి విడిపించి యింటికిఁ దీసికొనిపోయి 'ఇఁక నేను మీ కుమారుఁడను; మీరు నాకు తండ్రులు; ఇంత పర్యంతము నేను మీకు శత్రువునుగాఁ బ్రవర్తించితిని; నన్ను క్షమింపు'మని శతవిధముల వేడికొని తండ్రిగారిని స్నానముచేయించి నూతనవస్త్రములనుఁ గట్టిపెట్టి బ్రాహ్మణ సమారాధనములను, దానధర్మములను గావించి సుఖముగా నుండునటుల చేసెను.

ఇటులు సుఖసంతుష్టుఁడైయుండి యొకనాఁడు నాగమ నాయకుఁడు కుమారుని రప్పించి "నీవు రాజ్యము చేయవలయు నను తలంపుతో నింతయెత్తు యెత్తినాను గాని మఱియొకటి గాదు. నాకు రాజ్యకాంక్ష లేదు. ఇంక నేను పరలోక సాధనమును జూచికొనియెదను. ఇంతవఱకు నేను సంపాదించిన ద్రవ్యమంతయు నున్నది. దీనిని తీసికొమ్ము. నీకు రాయలవారు రాజ్యము నిచ్చెదరు. చక్కఁగా నేలుకొమ్ము" అని పలికెను.

అంత నతఁడు "నాయనా! మీరార్జించిన ధనమును మీరే దానధర్మములు చేసికొని మీరే యనుభవింపుఁడు. నా కక్కఱ లేదని ప్రత్యుత్తరము పలికెను. అందుకు సమ్మతింపక నాగమనాయకుఁడు తనపెద్దలు కూడబెట్టిన ధనమును, తా నార్జించినధనమునుఁ గూడఁ జూపించి దానినంతయు వైకొని సద్వినియోగమునకుఁ దెమ్మని కుమారునికి బోధిం

చెను. విశ్వనాథనాయఁడు సాధనము సంతసముఁ గాంచి యే నృపుఁ డింత ధనమూర్జింపఁగలిగెనా యనియాశ్చర్యముఁ జెందెను.

ఇట్లాశ్చర్యపడుచున్న నృపాలుని జూచి 'పుత్రా! ఈ మధురానగరము నాకిష్టదైవములగు మీనాక్షీసుందరేశ్వరులకు నిలయమై దివ్యస్థలముగాఁ బేరుగాంచి యున్నది. ఒకనాఁడా మీనాక్షీదేవి నాకు స్వప్నములోఁ గానుపించి నీకుమారుఁడు విశ్వనాథనాయఁడు నా సన్నిధానమునుండి యీపాండ్యరాజ్యమునంతయు నేలుటకు సమర్థుఁడయి యుండు నని చెప్పి యున్నది. ఈ రాష్ట్రమునంతయుఁ బాలింపఁబోవు పాండ్యదేశములోని దేవస్థానములకును, తీర్థప్రదేశములలోని దేవాలయములకు గట్టు శాంతిమొక్కులకును ఇంక ననేకధర్మకార్యములకు నొసఁగుటకును వినియోగ పఱచినయెడల నాకు పరలోకసౌఖ్యము గలుగఁగల దని బహువిధముల బోధించెను. అటుతరువాత రాజుల వారొకనాఁడు విశ్వనాథనాయనిం జీరి, పాండ్యుని రప్పించి పాండ్యునితో నిట్లు ప్రశంసించెను. "ఓయీ! నీకు సంతానము లేదనియు నుంపుడుకత్తెకును నొక్క కొడుకుమాత్రము గల డనియు, విశ్వనాథనాయనికి రాజ్యమొసంగుట సమ్మతమే యని చెప్పి యాతనికి పత్రము వ్రాసియిచ్చియున్నా వనియుఁ దెలిపితి నైన నింకొకమాట యడుగుచున్నాను. నీ యభిప్రాయమేమో స్పష్టముగా విప్పి చెప్పుము."

ఇట్లు రాజులు ప్రశంసించిన వెనువెంటనే చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు వినమ్రుఁడై లేచి సభాసదులెల్లరు విను

చుండఁ దన యభిప్రాయమంతయు విస్పష్ట మగునట్లుగా 'మహా ప్రభూ! ఈ రాజ్యపరిపాలనము నావలన నగునది కాదని నే నెఱుంగుదును; ఒకవేళ నే నీరాజ్యమును కోరినా చోళరాజు నన్నుఁ బ్రాణముతో విడిచిపెట్టువాఁడు కాఁడు; ఇదియుఁగాక మాతండ్రితాతలకు సుంప్రదుసంబంధాలవలనఁ బుట్టినవారు శ్రీవిల్లిపుత్తూరు, తెంగాశి, రాచపాళెయము మొదలగుస్థలము లలో నున్నవారు; వారు నన్ను తలయెత్తుకొననీయరు; నాగమ నాయనివారు సయితమన్నిస్థలములను సాధింపగలిగినారు. కాని వైమస్థానములను సాధించలేకపోయినారు. ఇంతకు నా పగవాండ్రయిన చోళునకుగాని వీరలకుఁగాని రాజ్యము నొసంగక నాబదులుగా విశ్వనాథనాయనివారే యేలుకొనుట నాకు పరమసంతోషముగా నుండును. ఇప్పుడు విశ్వనాథ నాయనివారు నాతండ్రివంటివాఁడు గావున నన్ను శత్రువుల పాలబడకుండ సంరక్షింపఁగలఁడు. నాస్థితినిబట్టి గౌరవమర్యాద లకు భంగములేకుండ నన్ను బోషించినఁజాలు' నని విన్న వించుకొనియెను.

కృష్ణదేవరాయలవా రందులకు సమ్మతించి విశ్వనాథ నాయనివారిని గాంచి యిట్లు పలికిరి.

ఇదివరకు నీవు మాకును, మా సామ్రాజ్యమునకును పెక్కులుపకృతులు గావించి యున్నావు. ఇంతియగాక మీ తండ్రిగారు మమ్మును లక్ష్యముసేయక మాయాజ్ఞను నిరాకరించినప్పుడు స్వామికార్యమే పరమ ధర్మమని యెంచి

పట్టి తెచ్చి యెదుటఁబెట్టి మా యుత్తరువు శిరసావహించితినని పలికినావు. ఇంతమేలుగావించిన నిన్ను మఱచుట మాకు శ్రేయస్సుగాదు. దైవమును దోడ్పడును. పూర్వము మాకు నుపకారముచేసి మాదయను సంపాదించుకొన్నప్పుడు కొంత దేశమునకు నిన్నొకి పాలకునిగా నియమింతు మని వాగ్దానముకూడ చేసియున్నాము. మఱియు నీసామ్రాజ్యము నీపరముగానుండి శాంతముగానుండినఁగాని నగరికి 'తోఫారూకలు' కూడ రావు. ఇంక నీవు పాండ్యరాజ్యమునకుఁ బోయి దేశమును 'బందోబస్తు'లో నుంచినఁగాని యనుకూలపరిస్థితులు లేర్పడఁజాలవు. నీవుతక్షణముపోయి పాండ్యరాజ్యమునకాధిపత్యము వహించి యారాజ్యము నభివృద్ధికిఁ దీసికొనివచ్చుటయేగాక మాసామ్రాజ్యముపట్టున నిదివఱలోవలెనె భక్తివిశ్వాసములు చూపుచు యశస్సు నార్జించుటయె నీకు మేము చేసెడి యుత్తరువు"నని చెప్పి గౌరవించెను. అంతట విశ్వనాథనాయకునివారు దుర్గామహాదేవిని వెంటఁగొని దక్షిణమధురాపురమునకు వెడలునపుడు కృష్ణదేవరాయలవారు వానికి బహుసైన్యముల నొసంగి సాగనంపెను. అట్లు విశ్వనాథనాయకునివారు క్షేమముతో మధురాపురముఁ జేరినవెనుక దేశమంతయుఁ బాడువడి యుండుటయు, కోటలు కొమ్మలు శిథిలావస్థనుం డుండుటయు, దేవళములు సంరక్షణములేక వికలస్థితిఁజెంది యుండుటయు, రాజ్యమంతయు నడవులతో నల్లుకొనిపోయి దొంగల కాకరమైయుండుటయు, ప్రజలు మానప్రాణధనరక్ష

ణాలేక వ్యధలం బడియుండుటయుఁ గన్నులారఁ గాంచి మిక్కిలి విచారించెను. వీని నన్నిటిని జక్కఁజఱచి రాజ్యమును సౌభాగ్యస్థితికిఁ గొనివచ్చుటకు రాణువలోనిబొక్కసము చాలదని తలపోసి తనతండ్రి యొసంగిన ద్రవ్యమునంతయు నాతనియిష్టానుసారముగా వ్రయఁపఱచి సఫలీకృతమనోరథుఁ డగుటకు సంకల్పించి మిక్కిలి సమర్థుఁడయిన 'అరియనాథ మొదలారిని ముఖ్యమంత్రిగను, దళవాయిగ నేర్పఱచి కార్యసాధనకుఁ గడంగెను. ఇతఁడు విజయనగరసామ్రాజ్యపక్షమునఁ బ్రతినిధిపాలకుఁడుగ మాత్రమె నియమింపఁబడినవాఁడు గనుక చోళపాండ్యరాజ్యములరెంటిని పాండ్యరాజ్యము పేరిటనే స్వతంత్రుఁడై పరిపాలనముచేసినను విజయనగరసామ్రాజ్యమునకు లోఁబడియె పరిపాలనము చేసెనని మనము గ్రహింపవలయును విశ్వనాథనాయఁకుఁడు రాజ్యపరిపాలనకు వచ్చినకొలదికాలమున కే చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు మృతిఁబొందెను. విశ్వనాథనాయని వారియాజ్ఞను శిరసావహించి దళవాయి అరియనాథ మొదలారియు, దళవాయి బిసపాకము కేశవప్పనాయఁకుఁడు ననువారిరువురును చుట్టునుబురుజులు గలిగి యష్టద్వారములతోనొప్పెడు మధురాపురిదుర్గమును బునర్నిర్మాణముఁ గావించుటయెగాక మీనాక్షీసుందరేశ్వరులకోవిలలను సొగసుగా గట్టించిరి. మధురాపురముసంతయుఁ గలకలలాడుస్థితికిఁ దీసికొనివచ్చిరి. ఇట్టికాలమునఁ గృష్ణదేవరాయలవారు 1530 వ సంవత్సరమున విజయనగరములో స్వర్గస్థుడుకాఁగా నాయని

తమ్ముఁ డచ్యుతదేవరాయలవారు విజయనగరసామ్రాజ్యము నకుఁ బట్టాభిషిక్తులయిరి. అప్పుడాయన తన మఱఁదలి పెనిమిటియైన చెవ్వప్పనాయనివారిని చోళరాజ్యప్రతినిధిగా నియమించిరి గాన నప్పటినుండియు నా రాజ్యము విశ్వనాథనాయనివారి పరిపాలనమునుండి తొలఁగిపోయెను. రాయలవారి యుత్తరువు ననుసరించి తిరుచునాపల్లె మధురరాజ్యమునకును వల్లము తంజావూరు రాజ్యమునకును జేరిపోయినవి. ఆకాలమున తిరుచునాపల్లెకు సమీపమునఁ గావేరినది కిరుప్రక్కలను నడవులు బలిసి దొంగల కునికిపట్టులై శ్రీరంగ మను పుణ్యక్షేత్రమునకు వచ్చుచుండెడు యాత్రికుల కపాయకరములై యుండుటచేత విశ్వనాథనాయనివారియాజ్ఞ ననుసరించి దళవాయి కేశవప్పనాయఁ డా యడవులన్నిటిని ఛేదింపఁజేసి దొంగల నిలువరము లెల్ల నాశనము గావించి రక్షకభటుల నందందు నెలకొల్పి యాత్రికులకు మార్గప్రయాణసంరక్షణము నొసంగెను. ఇంతియేగాక తిరుచునాపల్లెదుర్గము చుట్టును రెండు ప్రాకారములను నిర్మించి వానిప్రక్కను లోతైన పెద్ద కందకమును త్రవ్వించి పురమునకు మంచిరక్షణ కలుగఁజేసెను.

మఱియు విశ్వనాథనాయనివారు శ్రీరంగము, తిరుచునాపల్లె దేవాలయముల విషయమై మిగుల శ్రద్ధవహించి యనేక రీతులుగా వానినభివృద్ధికిఁ దీసికొనివచ్చెను. ఈయనకాలముననే సుందరమైన తెప్పాకుళమనెడు కోనేరు నిర్మింపఁబడి తిరుచునాపల్లె కొకవినూతనమైనసౌందర్యమును గలుగఁజే

జేసెను. శ్రీరంగదేవాలయము ననేకనూతనభవనములతో
నలంకరింపఁజేసి కన్నులపండువుగా దిద్ది తీర్పరింపఁజేసెను.
ఈదేవాలయ రక్షణకొఱకు మూఁడులక్షలవరహాల ద్రవ్య
మును వెచ్చించెను. ఈప్రాకారములలోపల జనులు నివసిం
చుటకై యనేకగృహములను గట్టించెను. ఇట్లు ప్రధాన
దుర్గములను ముఖ్యములయిన దివ్యక్షేత్రములను చక్కపఱచు
కొనుటకై విశేషద్రవ్యమును వెచ్చపెట్టి కృతకృత్యుఁడై
ప్రజానురాగమును బడయుటయేగాక రాజ్యములోఁ దిరస్కార
భావముతో నొప్పెడు ప్రభువతంసుల నెల్లర జయించి సర
మార్గమునకుఁ గొనివచ్చి రాజ్యము నలుప్రక్కల శాంతి నె
కొల్పఁ బూనుకొనెను. ఇతఁడు రాజ్యభారమును వహించి
పరిపాలనము చేయుటకుఁ బ్రారంభించిన కొలదిదినములలోనే
చోళరాజ్యమునఁ జోళవంశీయుఁడ నని చెప్పుకొను నొక చోళ
సామంతుఁడు కంబము, సూడఁగాసీమ నాక్రమించుకొని
విశ్వనాథనాయకుని పరిపాలనమును దిరస్కరించి కప్పమును జెల్లిం
పక చిక్కులు పెట్టుటకుఁ బ్రారంభించెను. అంతట విశ్వనాథ
నాయకుఁ డాతని శిక్షించి రాజ్యమును వశపఱచుకొని కప్పము
గైకొని రావలసినదిగాఁ దనతండ్రి ప్రియమిత్రుఁడును, భృత్యుఁ
డుగ నున్న రామభద్రనాయకుని నియమించెను. అతఁ డట్లు
తన కార్యమును జయప్రదమగునట్లుగా నిర్వహించుకొని
వచ్చినందుకు సంతోషించి విశ్వనాథనాయుఁ డాతనికి 'వడగక్రై'
యను బిరుదము నొసంగి సన్మానించెను. దక్షిణపాండ్య

దేశమున (తిన్నెవెల్లి మండలము) కాయత్తారునకుఁ జుట్టునుండు దేశమున నైదుగురు సామంతులు పంచపాండ్యులను నామకరణము వహించి విశ్వనాథనాయనివారి పరిపాలన మంగీకరింపక కప్పములు చెల్లింపక దేశమున శాంతిలేకుండఁ జేసి ద్వేషమును బెంచి సరకుగొనక స్వతంత్రులై విహరింపసాగిరి. వీరలు ప్రాచీన పాండ్యరాజుల సంతతివారలని కొందఱును, చంద్రశేఖరపాండ్యుని ప్రపితామహుని యుంపుడుకత్తెకుఁ బుట్టినవారని మఱికొందఱును వ్రాసియున్నారు గాని వాస్తవచరిత్రము తెలిసికొన సాధ్యముకాదు. కాని వీరలను జయించినఁగాని దక్షిణదేశమున శాంతి నెలకొల్ప సాధ్యముగాక యుండెను. ఈకార్యమును నిర్వహించుటకై విశ్వనాథనాయనివారు 'అరియనాథ' మొదలారిని నియోగించెను. ఇతఁడు మొదట సామోపాయముచేత వారలను స్వాధీనపఱచుకొనవలయు నని యనేక విధములఁ బ్రయత్నించి చూచెను గాని వాని ప్రయత్నములన్నియు నిష్ఫలములైపోయెను. తెంగాశిలో నుండుపాండ్యులకు తిరువడిరాజ్యాధిపతి యైనభూతల వీరరామవర్మ సమస్త విధములఁ దోడ్పడుచుండుటచేత విశ్వనాథనాయనివారు తిరువడిరాజ్యముపై గూడ దండెత్తవలసి వచ్చెను. అప్పుడీరెండుకార్యములను నిర్వహించుట విశ్వనాథనాయనివారికి దుర్భరమై యీ వృత్తాంతము నంతయు విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశ్వరుఁ డయినయచ్యుతదేవరాయలవారికి దూత

మూలముగాఁ దెలియఁజేసెను. పాండ్యులను జయించుట యరియనాథ మొదలారికి సాధ్యపడనందున విశ్వనాథనాయఁడు తానే బహుళసైన్యసమేతుఁడై తెంగాశిపై దండెత్తిపోయి జయింపవలయునని నిశ్చయించుకొనియెను. అచ్యుతదేవరాయలవారు విశ్వనాథనాయనివారు పంపినదూతచే దక్షిణదేశమునందలి రాజకీయపరిస్థితులనన్నిటినిఁ దెలిసికొని యింకను నుపేక్ష సహించి యూరకుండుట ప్రమాదకరమని భావించి యశేషసైన్యములతో తిరువడిరాజ్యముపై దండెత్తివచ్చెను. ఈ సమయమున నీతనికి విశ్వనాథనాయనివారును, నీయనకుమారుఁడు కృష్ణప్పనాయనివారును స్వాగతమిచ్చి బహువిధములుగాఁ దోడుసూపి రాయలవారి మన్ననకుఁ బాత్రులయిరి. అచ్యుతదేవరాయలవారు తిరువడి రాజ్యాధిపతియైన భూతల వీరరామవర్మను యుద్ధములో జయించిరి. అతఁడు విజయనగరసామ్రాజ్యాధీశ్వరునితోఁ బోరాడి నిగ్రహించుట వ్యర్థమని తలంచి సుచీంద్రముకడ సంధి చేసికొని సామ్రాజ్యమునకుఁ జెల్లింపవలసిన కప్పమును జెల్లించి మైత్రికలిగి యుండుట కొప్పుకొనియెను. తెంగాశి పాండ్యులుకూడ విశ్వనాథనాయనివారితోఁ బోరాడలేక యాతనితో సంధిచేసికొని మైత్రి నెఱపవలసినవారయిరి. అచ్యుతదేవరాయలవారు తమకార్యమును సాధించి దేశము స్వస్థతఁ గాంచిన వెనుక విశ్వనాథనాయనివారినే పాండ్యమండలాధీశ్వరునిగా నంగీకరించి యారాజ్యభారము నంతయు వానికి విడిచిపెట్టి విజయనగరమునకు మరలిపోయిరి.

ఇట్లు తెంగాశి పాండ్యులను జయించిన వెనుక విశ్వనాథనాయుని వారు తన ప్రధానమంత్రితోఁ గలసి రాజ్యాభివృద్ధి మార్గముల నాలోచించి యందుకుఁ దగినకృషి ప్రారంభించెను. తిన్నెవెల్లి పట్టణమును విస్తరింపఁజేసి యభివృద్ధి పఱచెను. దేవాలయములను నిర్మించెను. ఎల్ల గ్రామపరిస్థితులఁ బక్కాచేసి పరిపాలనము నడుపవలసియుండునో యారీతి నడుపునట్లు గావించెను.

చెఱువులను, కాలువలను త్రవ్వించి తన రాజ్యము నందలి గ్రామాదులలోని వ్యవసాయకులకు భూములనిచ్చియు, ధనము నొసంగియుఁ గృషివ్యాపారము లభివృద్ధి నొందునట్లులు మనఃపూర్వక మైనప్రేమను జూపుచుఁ బ్రవర్తించెను. అందువలన వ్యవసాయ మభివృద్ధిని గాంచెను. దేశమునందంతట క్రమమైనశాంతి నెలకొనియును. ఇతనిపరిపాలనమునఁ బ్రజలు సంతృప్తిఁ గాంచిరి. ఈతనిరాజ్యమున నుత్తరమున ఉత్తరాత్తూరు, వలికొండపురములును, దక్షిణమునఁ గన్యాకుమారియు, పశ్చిమభాగమున కోయంబత్తూరు, ఈరోడు, ధారాపురము, సేలములై, తూర్పున సముద్రమును రామేశ్వరమును పరిహద్దులుగా నేర్పడి రాజ్యము వ్యాప్తిఁ జెంది యుండెను. అనఁగా నిప్పటిమండలము లగు మధుర, రామనాథము, తిన్నెవెల్లి, తిరుచునాపల్లి, కోయంబత్తూరు, సేలము, నా కాలమున విశ్వనాథనాయుని పాండ్యరాజ్యముగా నుండె నని చెప్పఁదగును. విజయనగరసామ్రాజ్యమువారి పదునాఱవశతాబ్దిలోని శాసనములన్నియు నీమండలములలోఁ

గానుపించుచున్నవి. ఈమండలములుగాక తిరువనంతపురి (ట్రావెన్కూరు) రాజ్యములోని గొంతప్రదేశముగూడ నీతని రాజ్యమునఁ జేరియుండెను.

అప్పటి దేశకాలపాత్రస్థితుల ననుసరించి పరిపాలన సౌష్ఠవమునకుఁగాను విశ్వనాథనాయఁ డొక నూతనపరిపాలనా పద్ధతినవలంబింపవలసివచ్చెను. ప్రభువర్గములోఁ బ్రాచీనపాండ్య రాజులకు దాయాదులుగనుండిన పారిసంతతివారలుగలరు. వారల గౌరవమర్యాదలఁ గాపాడవలసి యుండెను. ఉద్యోగాపేక్షవలన నేమి, తురకలవలన నెట్టిహానియుఁ బొరయకుండ రక్షించుకొనఁ గోరియైననేమి యుత్తరము నుండివచ్చిన నాయకులు కొందఱు గలరు. తనకును, తనరాజ్యమునకును నధికముగాఁ దోడ్పడి సేవ చేసినప్రభువర్గమువారుగలరు. వీరలెల్లరు నైకమత్యముగలిగితన కును, తన రాజ్యాంగమునకును, సకలసామ్రాజ్యమునకును దగు రీతిని దోడ్పడునట్లుగా వీరలకెల్లరకును దనరాజ్యాంగమునందు జీవనోపాధులు గల్పింపవలసియుండెను. దేశమునందలి వ్యవ సాయపద్ధతులు గడుహీనస్థితియం దుండుటచేత భూమి బంజరుగానుండి యధికభాగ మడవులచే నావరించుకొనఁబడి యుండెను. ఇందువలన దేశప్రజల క్షేమసౌకర్యములకు భంగము గలుగుచుండెను. దీనిసంతయును చక్కపఱుపవలెనన్న రాజ్యాం గప్రభుత్వము సామంతప్రభువర్గమువారికి స్వతంత్రాధికారము నెక్కువగా నొసంగినఁగాని సాధ్యమగునది కాదు. అందువలన విశ్వనాథనాయఁడు డొక నూతనవిధానమున రాజ్యాంగనిర్మా

ణమును గావించెను. దీనినే పాళెయము పద్ధతి యందురు. ఒకొక్కపాళెయమున కొకొక్క కర్తాధికారి యుండును. వీరిని పాళెగాండ్రందురు. ఇట్లు నాయనివారు తనరాజ్యము నంతయు డెబ్బదిరెండుపాళెయములుగా విభాగించి డెబ్బది యిర్వురునాయకుల కొసంగెను. ఈపాళెయములయందు పాళెగాండ్రకుమాత్రమెగాక వీరిసంతతివారికి వానిసత్త్వాధికారి ముండవలయు నని శాసించెను. రాజ్యాంగమునందు రాజున కెట్టియధికారముండునో యీపాళెయములందు పాళెగాండ్రకును నట్టిస్వాతంత్ర్యాధికార ముచ్చెను. ఎచ్చుతగ్గు భేదముల ననుసరించి యీపాళెగాండ్రందఱు ప్రధానప్రభుత్వము లేక కేంద్రప్రభుత్వమునకుఁ గప్పములు గట్టుచుండవలయును. యుద్ధములు తటస్థించినపుడు వీరలు తమసైన్యములతో రాజ్యాంగమునకుఁ దోడ్పడవలయును. మఱియును శత్రువులచే మధురాపురదుర్గము ముట్టడింపఁబడినపు డొక్కొక దుర్గమును సంరక్షించుటకు నొకొక్క పాళెగాఁడు బద్ధుఁడై యుండవలయును. ఇట్టి నిబంధనలతో నీ పాళెగాండ్రపద్ధతి యూనానిగణా మునకుఁ దేఁబడినది. అప్పటి కాలపరిస్థితులకు దగియుండి యుపయుక్తముగా నుండెను గాని తరువాత నాస్థితి యనర్థదాయకముగాఁ బరిణమించెను. అయిన నీపద్ధతి యవలంబించుటవలన విశ్వనాథనాయనివారు దన పరిపాలనమునకుఁ గల యడ్డంకుల నన్నిటిని సరికట్టి స్వేచ్ఛగాఁ బరిపాలింపసాగెను. ఈ పాళెగాండ్రు తమరాఁబడిలో మూఁడవ

వంతు కప్పముక్రింద రాజ్యాంగమునకుఁ జెల్లించుచుండిరి. యుద్ధకాలములందుఁ దమ ప్రభువాజ్ఞయైన యెడల మఱియొక మూఁడవ వంతు రాఁబడి సైన్యముల క్రిందను వినియోగించి వారికేఁ దోడ్పడుచుండిరి. తక్కిన రాఁబడిని వారు స్వేచ్ఛగా ననుభవించుచుండిరి. రాజ్యాంగమునం దీపద్ధతు లవలంబించుటవలన పాళెగాండ్రందఱును విశ్వనాథనాయనివారిపట్ల భక్తివిశ్వాసములతోఁ బ్రవర్తింపఁ గలిగిరి. ఒక్కొక్కప్పుడు రాజ్యాంగమున కెక్కువ సేవచేయఁగలిగిన పాళెగాండ్రకు విశ్వనాథనాయనివారు వారి కప్పములను గొనక యవి వారలకు బహుమానములుగా విడిచిపెట్టుచుండెను. ఇతఁడు తన పాళెయగాండ్రతోసహా విజయనగరసామ్రాజ్యమునకుఁ దోడ్పడుచు భక్తివిశ్వాసములతో సేవించుటచే నచ్యుతదేవరాయలవారి కాలమునఁగాని సదాశివదేవరాయలవారి కాలమునఁగాని వారి యాగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడు గాక యుర్వా మర్యాదలకు భంగము లేకుండఁ దన పదవిని జక్కఁగాఁ గాపాడుకొనఁ గలిగియుండెను.

ఇతఁ డత్యంత బాహుబలాఢ్యుఁ డని తెలుపుటకుఁ గాఁబోలు స్థానిక చరిత్రములయం దతిచిత్రము లగు కథలు కొన్ని వర్ణింపఁబడి యున్నవి. అట్టివానిలో నొక్క కథను మాత్రము చదువరుల వినోదార్థ మిందుఁ దెలుపుచున్నారము.

పాండ్యరాజ్యమునకుఁ దామే హక్కుదారులమని తొలుదొల్త విశ్వనాథనాయనివారి నెదుర్కొని పోరాడినవారు

తెంగాశి పాండ్యులని యింతకుఁ బూర్వము తెలిసికొనియున్న వారము. తెంగాశి పాండ్యు లైదుగురు వీరు పంచపాండ్యులని పరఁగినవారు. పంచపాండ్యులనునది ప్రాచీనకాలమునుండి వ్యవహరింపఁబడుచున్న సమానపదముకాని నేఁడు క్రొత్తగ సృజింపఁబడినది కాదు. వీరిలోఁ బరాక్రమవంతుఁడైన పెద మాళ్లనునతఁడు ప్రముఖుఁడుగా నుండెను. వీనికి కులశేఖర దేవుఁ డను నామాంతరము గలదు. ఇతఁడు 15[illegible] వ సంవత్సరమున తెంగాశిలోఁ బట్టము గట్టుకొనియెను. ఇతఁడే విశ్వనాథ నాయనివారిని ప్రతిఘటించి నిలిచినవాఁడు. తక్కినవారు వీనికిఁ దోడ్పడిరి. వీరి ప్రతిఘటన వృత్తాంతమును దెలిసికొని విశ్వనాథనాయనివారు వీరిని జయించుటకై తమ దళవాయిగానుండు 'అరియనాథ మొదలారి' నిఁ గొంత సైన్యముతోఁ బంపించెను. అప్పుడు తెంగాశి పాండ్యులకును, విశ్వనాథనాయనివారి సైన్యములకును బెనుబోరాటము జరిగి ఘోర యుద్ధమునందు తుదకు యరియనాథ మొదలారి వారిని జయించి యవమానముతో మధురాపురమునకుఁ బట్టివచ్చి తన ప్రభువునకుఁ గానుకలుగాఁ గొని తెచ్చెను.

అష్టైతలవంపులను విశ్వనాథనాయనివారు భరింపజాలక రెండవమారు తానే మహాసైన్యముతో దండెత్తిపోయి వారల దుర్గమును ముట్టడించి యాఱుమాసములవఱకు ఘన ప్రయత్నములు గావించినను దుర్గము స్వాధీనముకాకపోవుట యెగాక యుభయసైన్యములును నాశనమునొందుచుండుట గన్నులారఁగాంచెను.

'అయ్యో! నాయొక్కనిలాభమునిమిత్త మెన్నో కుటుంబములు దిక్కులేక దుఃఖభాజనము లగుచున్నవి. ఒక్కనిసంతృప్తికై పెక్కుకుటుంబములను దుఃఖపరంపరలలో ముంచెత్తివిడుచుట ధర్మముగాఁ గన్పట్టుచుండలేదు' అని తలపోసి పశ్చాత్తాపమును దెలుపుచు నీ క్రింది జాబును వ్రాసి యొక దూతచేఁ దనప్రతిపక్షులకుఁ బంపెను.

"మీ రైదుగురు, నేనొక్కఁడను. మననిమిత్తమై ప్రజలు దుఃఖపరంపరల పాలగుచున్నారు. అట్లు జరుగరాదు. మనము యుద్ధములను జాలించి మన సైన్యములను దూరముగా నిలిపి పోరాటముడిగించి యుభయసైన్యములనడుమ నొక శిలాస్తంభమునాటి మీ యైదుగురును నాయొక్కనితో ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ గడంగవలసినది. మీరు జయించిరా యీ రాజ్యమును గైకొనుఁడు. నేను జయింతునా మీ రీరాజ్యమును విడిచి కట్టుపుట్టములతో మాత్ర మానలకుఁ బొండు. ఈ ప్రకారము మనము దైవసాక్షిగ ప్రతిజ్ఞలఁజేసి తామ్రశాసనము వ్రాయించి యాశాసనము మీ శిలాస్తంభమునకుఁ గట్టి బాహుయుద్ధమునకుఁ గడంగుదము. ఈ సమస్య యీవిధముగా మనయుభయుల నడుమ పరిష్కారమగుట నా కోరిక."

ఈ పయిజాబును వారు చూచుకొని 'మీ రొక్కరుకును మా యైదుగురుతోఁ దలపడుట ధర్మము కాదు; మాలో నొక్కఁడు మాత్రము వచ్చును. మీరు వచ్చి వానితోఁ బోట

వకుదురా! అట్లయినపక్షమున మీకోరిక ప్రకారము నడుపుట
గలవార' మని ప్రత్యుత్తరము వ్రాసి విశ్వనాథనాయకునివారికిఁ
బంపిరఁట. విశ్వనాథనాయకునివారి పౌరుషపరాక్రమములు పాండ్య
నీరు త్తైదుగుకు దలపడినను ఎనుకీయుటకు ప్రసె కాదు. కనుక మగల
యతఁడు 'మీ రైదుగురు న్నైదుసీమలకుఁ బ్రభువులుగ
నున్నారు. నే నొక్కఁడనైయుండియు మిమ్ముల్లను గెలిచి
మీసీమల నోడించికొనవలయు నని వచ్చియున్నాను. కనుక
మీరు త్తైదుగురును గలిసి నాతొక్కనితోనే పోరాడుట
న్యాయము.

వా రంగీకరింపక తమలో బాహుబలపరాక్రమ
సంతుఁడైనవానిఁ నేరుకొని యంగరక్షకుఁడై కనకమును పంపిరి
యవిశ్వనాథుని గాంచి వాని తోడ ఖడ్గమున సల్పింపి
యుద్ధముచేయుటకై సిద్ధితరంగస్థలమునకుఁ గొనివచ్చిరఁట!

ఈద్వంద్వయుద్ధము ముగియుటకుఁ కెంతకాలము పట్టు
లేదు. విశ్వనాథుఁడు తుదకంగీకరించి తానును యుద్ధసన్న
ద్ధుఁడై రంగస్థలమున కుఱికి 'మొట్టమొదట నీవే కొట్టుమని
పాండ్యవీరుని నాహ్వానించెనట! ఆతఁడు ఢస్సి యొక్క వ్రేటువేసె
ను. విశ్వనాథుఁడు తనఖడ్గముతో నా వ్రేటు తప్పించుకొని
యెనట. అంత పాండ్యుఁడు విశ్వనాథనాయకుని వ్రేటువే
యుమని పలికెనఁట! అతఁడు నిరాకరించి పాండ్యునే వ్రేటు
వేయుమని మున్ముందు పలికెనట! పాండ్యుఁ డట్లుగావించె
నఁట! అంత విశ్వనాథనాయఁ డెప్పటియట్ల తప్పించుకొని

పాండ్యునితో 'ఇదిగో ప్రేటువేయుచున్నాను తప్పించుకో' యని పలికి యొక్క ప్రేటు వేసెనట! ఆ ప్రేటుతో పాండ్యుని దేహము రెండుతునకలై ప్రక్కనే క్రింద బడెనట!

ఈ విధముగా 'కర్ణాటరాజులచరిత్ర'మను స్థానిక చరిత్రము నందు చెప్పబడినది గాని యిట్టిది సత్యమని విశ్వసింపరాదు. ఇట్టిది విశ్వనాథనాయకుడు భీమబలుడై తెలుపుటకై యొక కథ కల్పింపబడి యుండవచ్చును. వీని వాస్తవ చరిత్రను పాండ్యులలో మొదటివాడయిన పరాక్రమపాండ్యదేవ పెరుమాళ్ళు మరణానంతరము తెంగాశి పాండ్యులు విశ్వనాథనాయునివారితో సంధి గావించికొని [illegible] సామంతులై కప్పము చెల్లించువారుగ నుండిరనుట సత్యము. వీనితమ్ముడు తిరునల్వేలి కులశేఖర పెరుమాళ్లను నతడు 1553 లో తెంగాశిలో పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. వీనికి 'వీరవేలు' అను బిరుదుమాత్రము వహించెను. వీనికుమారుడు 'అతివీరరామపాండ్య అలగన' అను నాతడు 1564 లో పట్టాభిషిక్తుడై 'శివలవేలు' అను బిరుదమును బొందెను. వీరి కెవ్వరికిని పరాక్రమ పాండ్యదేవ పెరుమాళ్ళకు వలె నప్రతిహతభువనైక వీరుడనియు, త్రిభువనాధిపుడనియు, చంద్రకులావతంసుడనియు మొదలగు బిరుదములు స్వాతంత్ర్యమును తెలుపునవి యేవియు లేవు గావున విశ్వనాథనాయుని వారి ప్రతిఘటించి యుద్ధముచేసి మరణించినవాడు పరాక్రమ

పాండ్య దేశముతో యనియుఁ దక్షిణవారు విశ్వనాథనాయని వారికి సామంతులై మైత్రితోఁ బ్రవర్తించి రని మనము నిశ్చయింపవచ్చును.

ఈవిశ్వనాథనాయనివా రెంతసమర్థులైనను, ఎట్టిరాజ్యతంత్రజ్ఞులైనను, ఒకటి రెండుసారులు సామ్రాజ్యము వారి సహాయమును గోరక తప్పినది కాదు. ఇప్పుడు తెలిపిన పాండ్యులతోఁ బోరాడుచున్న కాలమున పోర్చుగీసువారు సముద్రతీరమునందు నివసించుచు ముత్యపు చిప్పలను సముద్రమునుండి దేవి తెచ్చి వ్యాపారము చేసిన పరవజాతివారిని పెక్కండ్ర క్రైస్తవమత ప్రవిష్టులనుగాఁ జేసి వారిసహాయముతో సముద్రతీరము నాక్రమించుకొని సముద్రవ్యాపారమంతయుఁ దమహస్తగతమగునట్టుల వ్యవహరించుచు పరవజాతివారిని పాండ్యరాజ్యపరిపాలనమునుండి వేఱుపఱచినను నేమియుఁ జేయ శక్తిచాలక యుండెను. ఇంతియకాక తిరువడి రాజ్యాధిపతి యైనభూతల వీరరామవర్మ పోర్చుగీసువారి సహాయముచే గర్వితుఁడై కప్పముగట్టుట మానుకొనుట యేగాక పాండ్యరాజ్యములోని కొంతభాగ మాక్రమించుకొనుటకుఁగూడ సాహసించెను. ఈ దుష్టిమంతయుఁ దెలిసికొని విజయనగరసామ్రాజ్యసంరక్షణ కర్తయగు అళియరామరాయలవారు విశ్వనాథనాయనివారికిఁ దోడ్పాటుగానుండి పోర్చుగీసువారియొక్కయు, తిరువడిరాజ్యాధిపతియొక్కయు,

విజృంభణము నడగించి వారినుండి కప్పములు గైకొని యాభాగములందు శాంతి నెలకొనునటుల పాండ్యరాజ్యమును బలపఱచి విశ్వనాథనాయనివారి పరిపాలనమును దృఢపఱచి రావలయు నని పెనుకొండరాజ్యాధిపతియైన విఠ్ఠలరాయని, వీని తమ్ముఁడును, చంద్రగిరిరాజ్యాధిపతియైన యారాము చినతిమ్మరాజును దక్షిణదేశమునకుఁ బంపించెను. విఠ్ఠలదేవరాయలు రాజప్రతినిధిగా నియమింపఁబడియెను. విశ్వనాథనాయనివారు పాండ్యరాజ్యముతోఁ గలిసి వ్యవహారములను జక్కఁబెట్టుకొనుచు, వెలుపలివ్యవహారములయందు సామ్రాజ్యప్రతినిధి యగువిఠ్ఠలదేవరాయనికిఁ దాను గాని తనకుమారుఁడు కృష్ణప్పనాయనివారు గాని యప్పటప్పట తోడుసుగాపుచుండెను. విఠ్ఠలదేవరాయలు 1558 వ సంవత్సరమునఱకు రాజప్రతినిధిగా దక్షిణదేశమున వ్యవహరించెను. విఠ్ఠలదేవరాయలు తనతమ్ముఁ డయిన చినతిమ్మరాజుతోఁగూడి తిరునడి రాజ్యమును జయించి వానితో సంధికార్యమున కొడంబడి సామ్రాజ్యమునకు రావలసిన కప్పముల నన్నిటిని రాఁబట్టఁగలిగెను. పోర్చుగీసువారిని, పరవజాతివారిని జయించి పోర్చుగీసురాజ్యమునకుఁగాక పాండ్యరాజ్యమునకు లోబడి కప్పములు చెల్లింప నియమబద్ధులను గావించెను. ఈసందర్భములయందు విశ్వనాథనాయనివారు తా నొక స్వతంత్రరాజువలె, ప్రవర్తింపక సామ్రాజ్యమునకు సామంతుఁడ నను

భావముతోనే సామ్రాజ్యప్రతినిధికి సర్వవిషయముల తోడ్పడ కృషిసలిపెనుగాని స్వతంత్రభావముతో నుపేక్షించియుండ లేదు. విఠ్ఠలరాయలుగాని, ఆతనితమ్ముఁడు చినతిమ్మరాజుగాని విశ్వనాథనాయనివారి పరిపాలనమునకుఁ బ్రతిబంధకముగా నెద్దియును జేసియుండ లేదు. విశ్వనాథనాయనివారును, విఠ్ఠలరాయలును పరస్పరము సఖ్యభావమును జూపుకొనుచు నైకమత్యముతో వ్యవహరించినట్లు గన్పట్టుచున్నది గాని విరోధభావములతో గూడియుండి యనైకమత్యముతో వ్యవహరించినట్లు గనుపట్టదు. మహామండలేశ్వర రామరాయ విఠ్ఠలరాయదేవమహారాజునకుఁ దాను కార్యకర్తనని విశ్వనాథనాయనివారి యొక్క శాసనమునఁ గన్పట్టెనను విఠ్ఠలరాయునికి విశ్వనాథనాయనివారు సామంతుఁడుగా నుండి పరిపాలించెనని చెప్పరాదు. విశ్వనాథుఁడు పాండ్యరాజ్యాధిపత్యము వహించిన రాజుమాత్రమే యైయున్నాఁడు. తిరువడిరాజ్యమును, పోర్చుగీసువారి సముద్రతీరప్రాంతదేశమును సామ్రాజ్యమునుండి తొలఁగిపోకుండ జూచుటకై ముఖ్యముగాఁ బంపఁబడినవాఁడు విఠ్ఠలదేవరాయలు. ఈతఁడును, నీతనితమ్ముఁడు చినతిమ్మరాజును, నీరియనుచరు లయిననాయకులు కొందఱును చేసిన దానశాసనములు కొన్ని పాండ్యరాజ్యమందును గానవచ్చుచుండుటచేత నీతనిసమ్మతిని గైకొనియే చేయఁబడి యుండవచ్చును గాని యంతకన్న వానికి వేఱుగువిపరీతార్థము లిచ్చువ్యాఖ్యానములు చేయరాదు.

తిరువడి రాజ్యాధిపతి యగు భూతల శ్రీవీరరామవర్మ యును పోర్చుగీసువారును క్రైస్తవమత మవలంబించిన పరవ జాతివారును దక్షిణదేశమున సామ్రాజ్యాధికారమును దొలఁగించి యాస్థానమున పోర్చుగీసువారి రాజ్యాధికారమును స్థాపించుటకై ప్రయత్నించిన విధానమును భగ్నపఱచుటకును, ఈ ప్రాంతదేశమున విజయనగర సామ్రాజ్యప్రతిష్ఠను స్థిరముగా నెలకొల్పుటకును విఠ్ఠలరాజులు నియోగింపఁబడి పదిసంవత్సరములకాల మిచట నుండి తనప్రయత్నము లన్నిటిని విజయముగాంచెను. ఈకార్యములయందు పాండ్యరాజ్యమును బరిపాలించు విశ్వనాథనాయనివారును, వానికుమారుఁడు కృష్ణప్పనాయనివారును తోడ్పడినమాట వాస్తవమేకాని విశ్వనాథనాయనివారు పాండ్యరాజ్యమును స్వతంత్రముగాఁ బరిపాలనము చేయు లేదని కొందఱు చరిత్రకారులు వ్రాసినది సత్యచరిత్రము కాదు. ఇప్పటినుండియు నీతఁడును నీతనివంశమువారును పాండ్యరాజ్యమునకు వంశపారంపర్యపు హక్కు గలిగి యిన్నూఱు సంవత్సరముల వఱకుఁ బరిపాలింపఁ గలిగిరి. విశ్వనాథనాయనివారు 1496 వ సంవత్సర ప్రాంతమున జనించి 1529 మొదలుకొని 1564 వఱకు పాండ్యరాజ్యమును బరిపాలించి 1564 వ సంవత్సరమున మరణముఁ జెందెను. ఇతనికి 'పాండ్యకుల స్థాపనాచార్య' యను బిరుదము గలదు. ఇయ్యది బహుశః తెంగాశి పాండ్యులను మరల వారివారి

స్థానములయందు నిలుపుటచే పొందియుండ వచ్చును. అట్ల
యినను ఈతని పరిపాలన కాలమునఁ బాండ్యదేశ మంతయుఁ
నభివృద్ధికిఁ గొనిరాబడి తెలుఁగువానికిని, తమిళులకు ఐక
మత్యముఁ గలిగియుండి యుభయసంఘములవారును విజయ
నగరసామ్రాజ్యమునకుఁ దోడ్పడుట కవకాశమును, స్థిమిత
మునుఁ గలుగఁజేసె నని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు తన నామముఁ
దన పేరిట సొంత నాణెములనుఁ బ్రకటించెను.

వెలుఁగోటి యాచమనాయఁడు

ఉ. గొబ్బురి జగ్గరాజు లోకకోటియుఁ జెబ్బుదికోట్ల మూఁకబం-
జబ్బులు లక్షిమీఁద నదియుగ్గురు రా నెలువెంకుతైనమా
నిబ్బరగండ యాచధర ణీపతి ముందట నిల్వ శక్తులే
కబ్బులు లేక, గబ్బిలి మృగాము గ్రమేఁకలు నిల్వ నేర్చునే?"

అతిశయోక్తులతోఁ గూడిన యీ చాటుపద్య మొకఁటి యాంధ్రవాఙ్మయము నలంకరించి చాటుపద్యరత్నాకర మను గ్రంథమునఁ గన్పట్టుచున్నది. చదువరుల దృష్టికి నట్లు గాన్పించినను ఒక కాలంబున దక్షిణహిందూదేశచరిత్రము నందు సంభవించిన మహాభయంకర మగునట్టియు, మహాద్భుతమగునట్టియు నొక మహావిప్లవము కడదాటించిన యొక మహావీరవ్యక్తియొక్క చరిత్రశోభను గర్భీకృతము గావించి యా మహావ్యక్తియొక్క యశోవైభవము దిగ్దిగంతములవఱకు వెదజల్లునట్టిదిగా నున్నది. ఈవిప్లవము విజయనగర సామ్రాజ్యము నారవీటివంశస్థు లయిన రాజులు పరిపాలన చేయుకాలమునఁ బదియేఁడవశతాబ్ది మొదట, అనఁగా 1614 వ సంవత్సరమున రాయవేలూరునగరమున పుట్టి మొదట ప్రారంభ మైనది. దీనికి ముఖ్యకారకుఁడు పై చాటువునందలి జగ్గరాజు. వీనికి దక్షిణవామహస్తములుగా నేర్పడి తోడ్పడి విప్లవాగ్నిని విజృంభింపఁ జేసి మండఁ బెట్టినవారు

మూకరాజును, వెలిగప్పనాయుఁడు అనువారు. వీరిని ప్రతి
ఘటించి వీరి దుష్ప్రయత్నములను భగ్నపఱచి శాశ్వతమైన
విజయకీర్తిని గాంచినవాఁడు యాచమనాయఁడు. ఇతఁడు
పద్మనాయకకులాభరణము, వెంకటగిరిపురాధీశ్వరుల పెద్దయైన
వెలుగోటి యాచమనాయనిమనుమఁడు, కాళహస్తిపురా
ధీశ్వరుఁ డయిన దామర్ల వెంగళనాయని దౌహిత్రుఁడు.
ఇతనితండ్రి కస్తూరి రంగప్పనాయఁడు. తల్లి వెంకటాంబ.
వీ రిల్లరును 1586 మొదలుకొని 1614 వ సంవత్సరము
వఱకు విజయనగర సామ్రాజ్యమును బరిపాలించిన శ్రీమద్రా
జాధిరాజ పరమేశ్వర శ్రీ వీరప్రతాప శ్రీ వీర వేంకటపతి
దేవమహారాయల సేనాపతులును నాయకులు సంస్థానా
ధీశ్వరులు నై యుండిరి. సత్యము, నీతి, న్యాయము, గొప్ప
తనము, ధర్మపరిపాలనము కలిగి విజయనగరసామ్రాజ్యసింహా
సన మధిష్ఠించి వాసిఁ గాంచినవారిలో నితఁ డొక్కఁడు.
ఈతఁ డెంతటి ప్రాభవ్యశాలియో వాలతూఁగఁ డున్నను
సంతానాపేక్షతో నాలుపర్యాయము అగ్నిసాక్షిగ పడఁతులను
వివాహముచేసికొన్నను సంతానసౌభాగ్యమునఁ గన్ను
లారఁ జూచుకొనుభాగ్యము మాత్రము అబ్బినది కాదు.
ఇతనికి వేంకటాంబ, రాఘవాంబ, పెదఓబమాంబ, పినఓబ
మాంబ, కృష్ణాంబ, కొండాంబ అను భార్య లున్నట్లు లేఖా
ర్వరనామములు శాసనములవలన నైన నేమి గ్రంథముల
వలన నైన నేమి, తదితర లేఖలవలన నైన నేమి తెలిసికొన

సాధ్య మగుచున్నవి. అందుగుల వెంకయ్యవిరచిత మగు వరపతివిజయమునందు :—

"సీ. పరమపాతివ్రత్యగరిమచే మిక్కిలి
యతిశయిల్లిన వెంకటమ్మగారిఁ
జిరయశోనిధి యైనజిల్లెళ్ల రంగన్న
పాత్రిపు పుత్త్రి నోబమ్మగారి
జిల్లెళ్ల కృష్ణరాట్ప్రీతమయూఖ శ్రీ
యాత్మజ యైనకృష్ణమ్మగారి
భూరి శౌర్యోగ్ర గొబ్బూరి యోబళమా
త్యాత్ము తనూజఁ గొండమ్మగారి
గీ. నెమ్మి వరుసఁ బాణిగ్రహణమ్ముఁ జేసి
వీరవేంకటపతిరాయవిభుఁడు వేడ్క
నలరు నప్పద్మముఖులతో ననుదినంబు
నధికసౌఖ్యాంబునిధి నోలలాడ మిగుల."

అని యభివర్ణించి యున్నాఁడు. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన కొండమ్మతండ్రి యగుగొబ్బూరి యోబళమాత్యుఁడునకుఁ రై చాఁగవునందుఁ జెప్పఁబడిన గొబ్బూరి జగ్గరాజు కుమారుఁడై యుండును.

వేంకటపతిరాయలునకు సంతానము లేదు గావున తన వెనుక సింహాసనము నధిష్ఠింపఁదగిన పూన్కి గలవాఁడాతనియన్న యైనరామరాయని కుమారులగు తిరుమల

రాజును, శ్రీరంగరాజును నై యుండిరి. కొందఱు రాజబంధువులును, కొందఱుమండలాధిపతులును తిరుమలరాజునే యువరాజుగ భావించి యట్లు ప్రశంసించు చున్నను, తిరుమలరాజు మొదటనుండియు రాయలయాజ్ఞలను మీఱుచు నవిధేయుఁడై ప్రత్యర్థులతోఁ జేరి సామ్రాజ్యప్రతిష్ఠకు భంగము కలుగురీతిఁ బ్రవర్తించుటవలన నాతనియెడ నసహ్యత జనింప నతనితమ్ముఁడును, గుణవంతుఁడును స్ఫురద్రూపియు నగు శ్రీరంగరాజునే దగ్గఱకు జేరదీసి యువరాజుగఁ జేసెను. ఆకాలమునాఁటి పోర్చుగీసుపాదిరులు తిరుమలరాజునెడఁ దమకుఁ గలమైత్రి ననుసరించి రాయలతో జరుపు నుత్తరప్రత్యుత్తరములలోఁ దిరుమలరాజునే యువరాజుగ భావించి ప్రశంసలు సలుపు చుండఁగా నాతఁడు గర్వించు చుండెనని తెలుపుచున్నారు. తనయెడ నిట్టి వైమనస్యము కలిగి యుండుటచేతనే శ్రీరంగపట్టణము రాజధానిగాఁ గర్ణాటసామ్రాజ్యమును రాజప్రతినిధిగాఁ బరిపాలనముఁ జేయుచున్న తిరుమలరాజు రాయలయుత్తరువును శిరసావహించి 1610 లో రాజ్యమును రాజయొడయరున కప్పగించి శ్రీరంగపట్టణమును విడిచిపోయెనని చెప్పుదురు. ఇట్లు తిరుమలరాజు సిగ్గుమాలినవిధముగాఁ బ్రవర్తించుటవలన మండలాధిపతు లెవ్వరును వానిపక్షమును బూనికొన సాహసింపలేక పోయిరఁట.

"సామ్రాజ్యమునందలి మహామండలేశ్వరులలో రాయలకుఁ దరువాత నధికారమును, పలుకుఁబడియు చలాయింపఁ గలవారిలో ఓబలరాయఁ డొక్కఁడు. ఈతని సంతకముతో రాహదారిపత్రము గలవారికి భయమును, నాటంకమును లేక రాచబాటపైనైనను, ఏనదిమీఁద నైనను నిశ్చింతతోఁ బ్రయాణము చేయవచ్చును. ఈతనియాజ్ఞను నుల్లంఘించుట యన నేయుత్కృష్టునికైనను మరణశిక్షను బొందుట యగును."

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన ఓబలరాయలు, వేంకటపతి రాయలమామగారు. రంగరాయ రాయలకుఁ బ్రేమ పాత్రుఁడును, అన్నకుమారుఁడును, దత్తపుత్త్రుఁడును, యువ రాజును నగు చిక్కరాయలు. ఈతని యువరాజుగఁ జేసినట్లు నరపతివిజయమను రామరాజీయములోని :-

క. అతనికి శ్రీరంగమహీం
పతి గలిగెను నా మహానుభావుఁడు శౌర్యో
న్నతి వేంకటపతిరాయనృ
పతిచే యువరాజుపట్టబంధము నొందెన్.

అను పద్యమువలన విదితమగుచున్నది. రాయలు తరువాత రాజ్యమునకు రావలసిన యువరాజును చిక్కరాయలనుట చేయుసంప్రదాయము. కనుక నే రామరాజీయమున శ్రీరంగ చిక్కరాయమనుజవిభుఁడే చిక్కరాయ లనియు, యువ

రాజును, శ్రీరంగరాజును నై యుండిరి. కొందఱు రాజబంధువులును, కొందఱుమండలాధిపతులును తిరుమలరాజునే యువరాజుగ భావించి యట్లు ప్రశంసించుచున్నను, తిరుమలరాజు మొదటనుండియు రాయలయాజ్ఞలను మీఱుచు నవిధేయుఁడై ప్రత్యర్థులతోఁ జేరి సామ్రాజ్యప్రతిష్ఠకు భంగము కలుగురీతిఁ బ్రవర్తించుటవలన నాతనియెడ నసహ్యత జనింప నతనితమ్ముఁడును, గుణవంతుఁడును స్వారద్రూపియు నగు శ్రీరంగరాజునే దగ్గఱకుఁ జేర్చి యువరాజుగఁ జేసెను. ఆకాలమునాఁటి పోర్చుగీసుపాదిరులు తిరుమలరాజునెడఁ దమకుఁ గలమైత్రి ననుసరించి రాయలతోఁ జరుపు నుత్తరప్రత్యుత్తరములలోఁ దిరుమలరాజునే యువరాజుగ భావించి ప్రశంసలు సలుపుచుండఁగా నాతఁడు గర్వించుచుండెనని తెలుపుచున్నారు. తనయొద్ద నిక్షిప్తసైన్యము కలిగి యుండుటచేతనే శ్రీరంగపట్టణము రాజధానిగాఁ గర్ణాటసామ్రాజ్యమును రాజప్రతినిధిగాఁ బరిపాలనముఁ జేయుచున్న తిరుమలరాజు రాయలయుత్తరువును శిరసావహించి 1610 లో రాజ్యమును రాజవొడయరున కప్పగించి శ్రీరంగపట్టణమును విడిచిపోయెనని చెప్పఁబడెను. ఇట్లు తిరుమలరాజు సిగ్గుమాలినవిధముగాఁ బ్రవర్తించుటవలన మండలాధిపతు లెవ్వరును వానిపక్షమును బూనికొన సాహసింపలేక పోయిరఁట.

"సామ్రాజ్యమునందలి మహామండలేశ్వరులలో రాయలకుఁ దరువాత నధికారమును, పలుకుఁబడియు చలాయింపఁ గలవారిలో ఓబలరాయఁ డొక్కఁడు. ఈతని సంతకముతో రాధారిపత్రము గలవా రెట్టిభయమును, నాటంకమును లేక యేబాటపై నైనను, ఏనదిమీఁద నైనను నిశ్చింతతోఁ బ్రయాణము చేయవచ్చును. ఈతనియాజ్ఞను నుల్లంఘించుట యన నేయుగ్రశిక్షనైనను ప్రాణశిక్షను బొందుట యగును."

ఇందుఁ జెప్పఁబడిన ఓబలరాయలు, వేంకటపతి రాయలమామగారు. రంగరాయ రాయలకుఁ బ్రేమపాత్రుఁడును, అన్నకుమారుఁడును, దత్తపుత్రుఁడును, యువరాజును నగు చిక్కరాయలు. ఈతని యువరాజుగఁ జేసినట్లు నరపతివిజయమను నామరాజీయములోని :-

క. అతనికి శ్రీరంగమహీ
పతి గలిగెను నా మహానుభావుఁడు శౌర్య
స్థితి వెంకటపతిరాయస్మృ
తిచే యువరాజపట్టబంధము నందెన్.

అను పద్యమువలన విదితమగుచున్నది. రాయలు తరువాత రాజ్యమునకు రావలసిన యువరాజును చిక్కరాయలనుట నిశ్చయముగఁ దెలియును. కనుక నీ నామ రాజీయమున శ్రీరంగ చిక్కరాయ ననుజపిన శ్రీ చిక్కరాయ లనియు, యువ

రాజనియు సుగుణగణములు గలవాఁ డనియు, శూరుఁ డనియు, సౌందర్యవంతుఁ డనియు నభివర్ణించి యుండుట యెగాక వయస్సు వచ్చిన యౌవనవంతుఁడనియు, జిల్లేళ్ళ నారసింహభూపుని పుత్త్రిక యగు ఓబమ్మను పెండ్లిచేసికొనియె ననికూడ దెలుపఁబడినది. 1599 వ సంవత్సరము నాఁటికి సంతానవంతుఁడై కూడ నుండవలయును. ఈ రామరాజీయ గ్రంథకర్త యగు వేంకయకవి జగ్గరాజును దుర్మార్గునిగాను, ఈ శ్రీరంగరాజుపుత్త్రుఁ డయిన రామదేవరాయలను, ధర్మరాజునుగాను వర్ణించి యుండుటచేత నీతఁడును నీతని కృతిపతియు జగ్గరాజునకుఁ బ్రతిపక్షకోటిలోనివా రనుట స్పష్టము. మఱియు రామరాజీయమున వేంకటపతిరాయల యన్నకొడుకు శ్రీరంగరాజును, నీనికుమారుఁడు రామదేవరాజును వర్ణించి పిమ్మట వీరవేంకటపతిరాయల గుణగణములను, మాధుర్యమొలుకు బల్కులంతో నభివర్ణింపఁబడియెను.

గొబ్బూరి ఓబలరాజపుత్త్రిక యగు కొండమ్మ యే బాయమ్మ యనియు జగ్గరాజు బాయమ్మయన్న యనియు, ఓబలరాయలు మరణించిన వెనుక నీతఁడు తన సోదరి యగు నీరాణి కొండమ్మ మూలమున సామ్రాజ్యమునఁ బ్రముఖుఁడై రాయలపైఁ బలుకుఁబడి సంపాదించి మితిమీఱిన రాజ్యకాంక్షచే దుష్ప్రవర్తనము జూపినాఁడు. ఓబలరాయలు పోయిన వెనుక నాతని కుమారుఁ డయిన జగ్గరాజు నెడను, ఆతని కుమార్తె యగు కొండమ్మ యెడను

దయను, ప్రేమను జూపియుండుటను, 1611 వ సంవత్సరము నుండి కొండమ్మకుఁ గొడుకుఁ బుట్టినట్లు కల్పనచేసి రాజ్య మపహరింపవలె నని ప్రయత్నము చేసినారు. కాని వీర వేంకటపతిరాయలు మొదట తా నెట్లు ప్రతిజ్ఞపట్టి యాచరించుచు వచ్చెనో దానిని కనిపోవునపుడు సైతము మఱువలేదు.

అయినను సామ్రాజ్యాధీశ్వరుం డగు వీరవేంకటపతి రాయలవారు 1614 వ సం॥రములో అక్టోబరు నెల కడపటికాలమున దాను మరణించుటకు మూన్నాళ్ళకుముందె యొకనాఁడు మంత్రి పురోహిత సామంత దండనాయక దౌవారిక బంధుజన విద్వజ్జన సముదాయంబునుఁ దనసోదరపుత్రుఁడు, యువరాజు నగు శ్రీరంగరాజునుఁ దనదగ్గఱకుఁ దీసికొని "నాయనా! శ్రీరంగా! నేనిఁక జీవింపను. నిన్ను సామ్రాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ జేయుచున్నాను. ఇదిగో! నా చేతియుంగరమును దీసికొని ధరింపుము." అని పలికి తన కుడిచేయి చాచి యాతని కం దిచ్చెనఁట! అట్లు పలికి చేయిచాచినతోడనే శ్రీరంగరాజు కన్నుల వెంట బొటబొట బాష్పజలంబు లొలుక గద్గదకంఠముతో 'మహాప్రభూ! దేవరా! ఈ సామ్రాజ్యము నేలుట కెవ్వ రర్హులో నీ యుంగరము వారి కలంకరింపుము. ఈ ప్రభుత్వము నా యంతట నేను కోరినవాఁడను గాను' అని పలికి సాష్టాంగపడి బావురు మని యేడ్చుచు నాతని పాదములం బట్టికొనియెనఁట! అపుడు రాయలు తనచుట్టు నున్నవారిని నారాకు మారు లేవనెత్తు డని యాజ్ఞాపింపగా నట్లుగావించి వార

లాతని రాయలకుడిచేయితోఁ బట్టుకొనుట కను బిగుసుక్కు నిలిపి రఁట! తనచేయి చాచి యిదిగో! యీ యుంగరమును గైకొను మని మరల పలికె నఁట! అప్పుడా యుంగరము తనకు ముప్పు వాటిల్లఁ జేయు నని నిశ్చయముగఁ దెలిసి కొన్నవానివలె 'ఓ రాజా! నీ యాజ్ఞనుల్లంఘించి నీ యుంగరము దీసికొనకున్నందులకు నన్ను క్షమింపు' మని చేతులు శిరస్సునకుఁ జేర్చుకొనియెనఁట! అంతట చేతి యుంగరమునుదీసి పైకెత్తి పట్టుకొన్నఁగని యందుననుండి రాజు మరల కోరఁగాఁ బట్టుమన్న దండెములు [illegible] గన్ని రోజ్జుచు-దానిని తీసికొని ముందుగా శిరమునఁ బెట్టు కొని తీసి తరువాత ప్రేలికిఁ బెట్టుకొనియెనఁట! సమ్మెట రాయలు రెండు లక్షల క్రుజడాల విలువఁగలిగిన పట్టాభి షేక కాలములందును, ప్రత్యేక పర్వదినములందును సామ్రా జ్యసార్వభౌములు ధరింపఁ దగినదుస్తుల నిచ్చుచుండెగాక యాఱు లక్షల క్రుజడాల విలువఁగలిగిన తన చెవి వజ్రములను, మఱి రెండు లక్షల క్రుజడాల విలువఁగలిగిన తన చెవికమ్మలను, ఇంకను విలువఁగలిగిన పెద్దపెద్ద ముత్తెము లనుఁ దెప్పించి యిప్పించె నఁట! ఇట్టి యాభరణముల నన్నిటి నొసంగి తన తరువాత శ్రీరంగరాజు పట్టాభిషిక్తుఁడు గాఁదగిన రాజకుమారుఁ డని ప్రకటించి యుండె నఁట!

తరువాత నాలుగుదినములు బ్రదికె ననియు జనిపోవు [illegible] నలువదియేడేండ్లవయస్సుండె ననియు బర్రాదాసు

తెలుపుచున్నాఁడు. వాని యారామములోనే మంచిగంధపుఁ గట్టెలతోడను, సుగంధద్రవ్యములతోఁడను రాయలక్షేత్రమునకు దహనసంస్కారకర్మ జరుపఁబడెనఁట ! వీనితో వీని రాణులు మూవురుమాత్రము సహగమనము గావించిరఁట !

శ్రీరంగరాజును పట్టాభిషిక్తునిఁ జేయుటకు వేంకటపతిరాయలు సూచించిన యీమార్గము కొందఱకు సంతోషకరముగ నున్నను, మఱికొందఱకు దుఃఖకరముగ నుండెను. రాజబంధువులలోనేగాక సామ్రాజ్యమండలాధిపతులలోను, దండనాయకులలోను పెద్దకలవరము జనించె నఁట! పులికాట్టునందున్న ఒలందులకు నీకలహమేరీతిగఁ బరిణమించునో, తమవర్తకమునకుఁ, దమవర్తకపుశాలాస్థానమునకు నేయాపత్తు గలుగునో యని భయకంపితు లయిపోయిరఁట !

శ్రీరంగరాజు యథాశాస్త్రీయముగఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెను. జగ్గరాజు, మాకరాజు, రావెల వెంకటపతినాయఁడు తక్క తక్కిన సామంతమండలాధిపతులెల్లరును వినమితులై కానుక లర్పించి నమస్కరించి సార్వభౌమునిగ నంగీకరించిరి.

కొంతకాలము గడచినపిమ్మట శ్రీరంగరాయలు తనకొల్వున నున్న యుద్యోగస్థులలోఁ గొందఱపై ధనాపహరణము మున్నగు నభియోగములు రాఁగా విచారించి వారిని వారివారి పదవులనుండి తొలఁగించుట తటస్థించెను. వీరందఱు నిదివఱకె శత్రువులుగా నేర్పడి కుట్ర చేయుచున్న

జగ్గరాజు, మాకరాజు, వెంకటలతోఁ గలిసి రాయలను సింహాసనభ్రష్టునిఁ జేయుటకై ప్రయత్నించుచుండిరి. ఇది యంతయు నెఱింగి శ్రీరంగరాయలు జాగరూకతతో వ్యవహరించుచు దుర్గమును, నంతఃపురమును సురక్షితముగ నుంచుకొనియెను. ఈ కుట్రల కన్నిఁటికిని మూలకారకుఁడగు గొబ్బూరి జగ్గరాజు. శ్రీరంగరాజును రాజ్యభ్రష్టుని గావించి తన మేనల్లుఁడైన శిశువునకుఁ బట్టము కట్టి తాను సామ్రాజ్యము నేలుటకు మంచితరుణము సంభవించినదని సంతోషించుచుఁ దన తొత్తు లయినవారితో యోజించి గుప్తమైన పన్నాగమును బన్ని వంచనచేఁ గార్యము నెఱవేర్పఁ దలఁచి విప్లవమునకు సంసిద్ధుఁ డయ్యెను.

సామ్రాజ్య వ్యవహారనిర్వాహకదృష్టియం దుండి శ్రీరంగరాయలు పరిపక్వ సాత్త్వికభావముతోఁ గొంతకాల మేమరియుండి వీరివంకఁ జూడక పోయెను. అందువలన వీరి పన్నాగము లాతనికిఁ దెలియ రాలేదు. ఒకనాఁ డాకస్మికముగాఁ దనకు ముఖ్యశత్రువుగా నేర్పడియున్న మహామండలేశ్వర గొబ్బూరి జగ్గరాజదేవమహారాజుకడనుండి యొక దూత రాయలకడకు వచ్చి యొక లేఖను సమర్పించెను.

"ఇదివఱకు మీకు ప్రతిపక్షులైయున్న నేనును, నాతోడి మిత్రులును, మా ప్రయత్నములను మేము విడిచి మిమ్ము సార్వభౌములుగ భావించి సేవింప నిశ్చయించుకొన్నారము. మీరు తొంటిభావములను విడిచి మా కనుజ్ఞ దయ

చేసినయెడల దేవరసాన్నిధ్యమునకు విచ్చేసి మాకానుక లర్పించి కృతప్రణాము లగుదుము." అని యందు వ్రాసి యుండెను. పరాక్రమవంతులయిన యీశత్రుపక్షమువారి నెల్లగఁ దనవంకకుఁ జేరఁదీసికొని సామ్రాజ్యమును బలపఱచి కొనుట యత్యావశ్యక మైనదిగా భావించి యందుల కంగీక రించినట్లు తెలుపుచు జగ్గరాజున కా దూతచేతనే ప్రత్యు త్తరము పంపి తన దుర్గాధ్యక్షున కీవర్తమానముఁ దెలియఁ జేసి వారు వచ్చినయెడల నేయాటంకమును గలిగింపకుండ నుండవలయు నని యాజ్ఞ చేసెను.

మఱియు వారిని సామ్రాజ్యసామంతులుగ భావించి యథామర్యాదలు దప్పకుండ గౌరవభావముతో వారికి స్వాగతము నొసంగవలసిన దని కూడ నుత్తరువు గావించెను.

అమాయకుఁ డయినయీరాయలు జగ్గరాజు పన్నిన యీమాయావ్యూహమునం దగుల్కొని యట్టియుత్తరువు లిచ్చియుండుటచేత జగ్గరాజునకును, వానిమిత్రులకును దుర్గ ములోఁ బ్రవేశించుట యత్యంతసులభసాధ్య మై పోయెను. పాప మాదురదృష్టవంతుఁ డగురాయ లొకరీతిగఁ దలంప దైవ మింకొకరీతిగఁ దలంచెను.

అతఁడు తనమిత్రవర్గముతోఁ బ్రవేశించి రాయల పరి వారమున కెఱుకపడకుండునట్లు తన రక్షకభటుల నామూ ద్వారములకడకుఁ బంపి వారివారిస్థానముల నిలువ నేర్పాటు గావించెను. ఇంతలో నీరు తలపెట్టిన ద్రోహకార్యము

రాయలవర్గమువారికిఁ బొడకట్టెను. అంత రాయల సైనిక వర్గమువారు దుర్గద్వారములను మూసివేయఁ జూచిరి. అప్పటికే కార్యము మించిపోయినది. అంతయు నిష్ప్రయోజనముగాఁ బరిణమించెను. జగ్గరాజు సైనికభటులు రాయల దుర్గరక్షకులను సంహరించుచు నంతఃపురభాగములకుఁ బఱువిడు చుండిరి. ఇంతలో నొక శత్రునాయకుఁ డొకఁడు రాయలనుఁబట్టికొని జగ్గరాజుకడకుఁ దీసికొనివచ్చి 'ఇదిగో! రాయలను నీకర్పించు చున్నా' నని పలికెను.

అతఁడు రంగరాయలను జూచి "రంగరాజా! నీవు నాకు ఖైదీవయినావు. నీ విఁక నిశ్శబ్దముగ నావలికి పోతివా నీ ప్రాణములను నీవు సంరక్షించుకొనఁగలవు. ఈదినము మొదలుకొని రాజ్యకాంక్ష విడిచి సామ్రాజ్యముపైఁ గల హక్కునంతయు వదలుకొని మరల యెన్నఁడును జేపట్టుటకుఁ బ్రయత్నింపకుండుము" పొమ్ము అని పలికెను.

అతఁడు మోసపోయెను. దుర్గ మంతయు శత్రుసైన్యములతో నిండిపోయెను. ఇంక చేయున దేమి గలదు? అట్టి కఠిన మైన యాజ్ఞకుఁ దలయొగ్గక తప్ప దయ్యెను. ఆ దురదృష్టవంతుఁడు తనభార్యను, బిడ్డలను దీసికొని క్లేశముచే వాడిపోయిన మోమును, వాల్చిన కన్నులును గలిగి మాఱుమాట లేక తల వంచికొని పోవుచుండెను. ఒక్క మనుష్యుఁడయినను నమస్కరించువాఁడు లేఁ డయ్యెను. ఇది ద్రోహమని పలికినవాఁడు లేకపోయెను. ఆక్షణమువఱకు రాజుగ

నున్నవాఁ డంతలో దిక్కుమాలినవాఁడు గావలసివచ్చెను. ఆహా! మానవుని బ్రతు కింతేగదా! రాయలపక్షమున నున్న మహావీరు లందఱునుఁ బిఱికిపంద లైపోయిరి. రాయల కంతయు నంధకారబంధురముగాఁ గన్పట్టెను. పాప మాదుర దృష్టవంతుఁ డైన రంగరాజు వెల్తురు నెప్పటి కయినను జూడఁ గలుగుదునా యని తలపోయు చుండెను. రాయవే లూరునగరమున నుద్భవించి దష్టముగా నలముకొన్న యీ మబ్బులు సామ్రాజ్యము నంతయు వ్యాపించిపోయినవి.

కాని విజయనగరసామ్రాజ్యము శూరుల కెన్నఁడును బేదవడి యుండలేదు. ఈ విప్లవసమయమున నొక మహావ్యక్తి బాలభాస్కరునివలె విజృంభించుట కవకాశము చిక్కెను. ఆవ్యక్తియె మన కథానాయకుఁ డైన శూరవరాగ్రణి.

ఆదినమున వేలూరునగరమున వెలుగోటి యాచమ నాయఁడు లేకుండెను. ఆనగరమునకుఁ గొన్ని మైళ్లదూర మున నున్నవాఁడు. ఇచట నేమి జరిగియుండెనో యాతఁ డెఱుంగ కుండెను. ఈ దుర్వార్త చెవిని బడినతోడనే తాను తన దుర్గమునకుఁబోయి తనసైన్యమునంతయు నొక చోటికిఁ జేర్చికొని తనకు మిత్రుఁ డయిన రాయలపక్షముఁ బూని యెప్పుడు శత్రువులను మర్దించి రాయలను రక్షించి సామ్రాజ్యమును రాయలకు నిలుపుట కవకాశము గలుగునా యని నిరీక్షించు చుండెను.

అట్లు జగ్గరాయలు రాయవేలూరు నాక్రమించుకొని రంగరాయలను, వానికుటుంబమును చెఱశాల యందుంచెను. తన

మేనల్లుని సార్వభౌమునిగఁ బ్రకటించి మండలాధిపతులను వాని నంగీకరింప నిర్బంధించెను. ఎల్లరును జగ్గరాజుల యెడఁ గల భీతిచే కానుక లర్పించి కృతప్రణాము లయిరి. కాని యొక్క మాండలికుఁడు మాత్రము రాఁ డయ్యెను. అతఁడే పశ్చిమ మండలాధిపతి వెలుగోటి యాచమనాయఁడు. ఇందువలన యాచమనాయునిపైఁ గినిసి జగ్గరాజులు తమ సార్వభౌమాత్మజ ప్రభువునకుఁ గృతప్రణాముఁడవై నీవు పంపవలసిన కానుకలను జెల్లించిపోవలసిన దని సమాచారము పంపెను.

"అనామధేయుఁడగు నొక వెలుగోటి వానికిఁ గప్పము గట్టు మనుష్యుఁడనా? కానని చెప్పుము. నా ప్రభువు శ్రీరంగ రాయలు. వారికే నా కానుకలు; వారికే నా ప్రణామములు; నా ప్రయోజనముకొఱకే యింతవరకుఁ బ్రాణము బట్టియున్నాను. పో; పొమ్ము; పోయి నా యభిప్రాయము నీ ప్రభువునకు నివేదింపుము" అని ధిక్కారముగఁ బలికెను.

ఇట్టి స్వాతంత్ర్యమును గ్రహించి పలికిన పలుకులు జగ్గరాజుల చెవినిఁ బడినప్పుడు "ఓహో! యాగంటి వర్తకుని వలె నున్నాఁడు. నాలుగువేల సైన్యము మాత్రమె గల వాఁ డేమి చేయఁగలఁడు" అని పలికి 'నీవు మా సార్వభౌమునకు రానియెడల మేమె నీకడకు వచ్చి నిన్ను నాశనముఁ జేయు చున్నా' మని రెండవపర్యాయము మరల సమాచారము నంపెను.

అందులకును మహానాయఁడు డిల్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

అవశ్యము రావచ్చును. తా నెప్పుడు సిద్ధముగా నున్న నప్పుడే రావచ్చును. ఎప్పుడు వచ్చినను యాచమనాయఁడ నైన నేను నావంటి మనుష్యులతో నిరీక్షించి యుందును. పో; పొమ్ము; పోయి నాయీపలుకులు జగ్గరాయల దర్బారులో పలుకుము. ఈపలుకులు విన్నమాత్రమున జగ్గరాయలకు మిన్ను విఱిగి మీఁదబడినట్లు తోఁచెను.

అప్పు డతఁ డిట్లు తలపోసికొనియెను. "ఇతఁడు నిక్కముగా శూరుఁడే. తాను తనబొందెలోఁ బ్రాణము లున్నంత దనుక రంగరాయల పక్షమునఁ బోరాడుటకు నిశ్చయించికొని యున్నవాఁడు. ఇట్టివానిపట్ల సామదానభేదదండోపాయములను, జతుర్విధసాధనములనుఁ బ్రయోగింపవలయును. ముందుగా దండోపాయమువలన నపాయము వాటిల్లఁ గలదు. ఇప్పు డితనితో యుద్ధము దలపెట్టినయెడల దామర్ల వెంగళనాయఁడు, దామర్ల చెన్నప్పనాయఁడు మొదలుగా నీతని బంధువర్గమువా రందఱును నీతనిపక్షమునఁ జేరుదురు. అప్పుడు రంగరాయల బంధువర్గము వీరినిఁ జేరుదురు. తక్కిన మండలాధిపతులను నాపక్షమున నిలుపుకొనుట దుస్సాధ్యమగును. ఈతని సామముచేతను, దానములచేతను జక్కబఱుపఁజాలుదును."

ఇట్లు తలపోసి యాచమనాయని ననేకవిధములుగాఁ గొనియాడుచు 'నీవు నామేనల్లునిపక్షమున నుండు వేని విశేషముగా వరుసంబడి వచ్చెడి భూములను నొసంగుచు నిన్ను

యున్నత పదవికిఁ గొనివచ్చెద' నని వాగ్దత్తము చేయుచు నొక జాబు వ్రాసిపంపెను.

"అహా! నేఁ డితఁడు వంచకుఁడై నావంశమును, నాపౌరుషపరాక్రమములను, నాసుగుణములను బొగడుచు నన్ను లంచములిచ్చి లోఁబఱచుకొనవలయు నని సంకల్పించి యీజాబు వ్రాసియున్నవాఁడు. నేనా యీమాయలమారి మల్లన్నకు లోఁబడునది" అని తలపోసి 'ఏమిరా! నాకు జగ్గరాయలు భూము లొసంగునా? నాకు భూము లిచ్చుటకు జగ్గరాజునకు భూము లెక్కడివి? ఈభూములు నాప్రభు వగు శ్రీరంగరాయలవి కావా? నా ప్రభుస్వభూములను, ధనమును దానము చేయుటకు జగ్గరాజునకు హక్కుగలదా? అతని యందే నాభక్తి కుదురుకొని యున్నది. అతనికే నాసేవ; ఇతరులకుఁ గాదు. అని పలికి 'ఓయీ! పో; పొమ్ము; పోయి నీ సామంతు లందఱితో గలిసి దండెత్తి రమ్ము. మీచేతనైన నన్నోడింపుఁడు. నేనుమాత్రము నా ప్రభువును విడిచి యీషణ్మాత్రమైన హక్కు గాని, పేరు లేనిబొమ్మను సేవించువాఁడను గా నని నా యీపలుకులను నెల్లవారు విను నట్లుగా బహిరంగ సభలోఁ బల్కుము. పొమ్ము.' అని వానినిఁ బంపివేసెను.

ఇట్లత్యంతము రంగరాయనిమీఁది భక్తి ప్రకటించు చుండఁగా నత్యమిత ధైర్యసాహసములతో నెదుర్కొని దర్పముఁ జూపుచు శత్రువు పల్కుచున్న గంభీరోక్తులకును,

చేయుచున్న యుద్ధసన్నాహమునకును భయపడి ప్రత్యుత్తర మిచ్చుటకు నేమియుఁ దోఁపక జగ్గరాయలు తదితరసామంత మండలాధిపతులను స్తోత్రపాఠములుఁ జేయుచుఁ, గౌరవించుచు వారల నందఱ నేకీభవింపఁ జేసి యేకాకి యై యెదిరించుచున్న యాశత్రుపీనుఁగు దలపడి నాశనముఁ జేయవచ్చునన్న యాశతో నుండెను.

ఇంతలో యాచమనాయఁడు చెఱలో నున్న తన ప్రభువును విడిపించు టెట్లని యాలోచించు చుండెను. ఒక దుర్మార్గుని చేతిలోఁ ఋణాత్తిగాఁ జిక్కిపోయి యితరుల కెవ్వరికిఁ జొఱరాని కారాగృహంబున నున్నవాని విడిపించుటకుఁ బ్రయత్నించునపుడు వాని కెట్టివిధమైన హానియుఁ గలుగకుండఁ జూడ వలయునుగదా! ఎన్నివిధములఁ బ్రయత్నించినను కార్యము కొనసాఁగ దయ్యెను.

ఇట్లుండ నాతనిమనంబున నొక యోచన తట్టెను. ఏదైన నుపాయముచేత రంగరాయలపుత్రులలో నొకనినైన నీవలకు వచ్చునట్లు చేసి యాతనినే రాయలుగాఁ బ్రకటించి పట్టాభిషిక్తునిఁ జేయుట యుక్తమని భావించెను. అందు కొక యుపాయమును జింతించెను. పదభ్రష్టుఁ డైనరాయలకును, వాని కుటుంబమునకును బట్టలుతుకుట కై నియమింపఁబడిన చాకలివానివలన యీ కార్యమును నిర్వహింప సాహసించెను. ఒకనాఁడు రహస్యముగా చాకలివానిని రప్పించి ఓయీ! నీవు రంగరాయని పుత్త్రులలో మొదటికుమారుఁడు, పెద్దవాఁడు

గనుక సాధ్యపడదు గాన రెండవవాఁడు, పండ్రెండేండ్లబాలుఁడు గావున వాని నెటులయిన నాకడకుఁ జేర్చఁ గలిగితివా, నీకును, నీ సంతతివారికిని జన్మదారిద్ర్యము తీర్చునంతటి బహుమానమును గావింతు' నని ప్రోత్సహించెను. వాఁడు పరమానందముఁ జెంది ప్రభూ! ఈకార్యము నాకును విధ్యుక్తధర్మమే గావున నవశ్యము నట్లు గావించెద నని పలికెను. అప్పుడు యాచమనాయఁడు చెరలో నున్న రంగరాయలకు నీసమాచారము దెలుపుచు రెండవకుమారుని వీనివశము చేయవలసిన దని యొక జాబు వ్రాసి వానికిచ్చెను. ఆచాకలివాఁడు జాబుఁ దీసికొని కన్నుల నద్దుకొని యాతనికడ సెలవు గైకొని వెడలిపోయెను.

ఆజాబును చాకలివాఁడు తనవంతుదినము రాఁగానే శుభ్రముగావించిన రాయలబట్టల నడుమ పైకిఁగనఁబడకుండునట్లుగా మడతలలో నిముడ్చి కోటలోని కారాగృహమునకు యథారీతినిఁ బోయెను. కావలివా రెవ్వ రనుమానించ లేదు. అట్లుపోయి యాజాబును రంగరాయలకిచ్చెను. అతఁ డాజాబును చదువుకొని యాచమనాయఁడు దనయందుఁ గనుపఱచు చెడు భక్తివిశ్వాసముల కాతని మెచ్చుకొనుచు రెండవకుమారుని రామదేవరాయనిఁ బిలిచి యాసంగతి నంతయు నాతనికి నచ్చఁజెప్పి నీ కెంతమాత్రము భయము లేదని బోధించి యాపండ్రెండేండ్లబాలుని వానివశము చేసెను. వాఁ డొక గంపలోఁ బరుండఁ బెట్టి మాసిపోయిన గుడ్డలతోఁ గప్పి పైన

మిక్కిలిగమాసి యంటువడి యున్నగుడ్డలను గప్పి యతిసాహసముతో నాగంప నెత్తికొని వచ్చినవారిని పోయెను. కావలివారతని నెఱింగినవా రగుటచేతను ప్రతిదిన మట్లు చాకలివాండ్రు పోవుచుండుట చేతను వారి కెట్టియనుమానమును గలుగకుండుటచే యథాప్రకారము ద్వారముఁగుండఁ బోనిచ్చిరి. అతఁ డంటుగుడ్డలు మోసికొని పోవుచున్నాఁ డని యితరు లందఱును వానికి దూరముగాఁ దొలఁగుచు వచ్చిరి గాని యెవ్వరికి నెట్టివిధ మైనయనుమానమును గలుగలేదు.

అట్లు చాకలివాఁడు నిరాటంకముగా నిర్భయుఁ డై కోటనుదాటి యొక రహస్య ప్రదేశమునకుఁ గొనిపోయి వానిని బయటకుఁ దీసి యాబాలుఁడు తనకు నాతనికి నెట్టి విధమైన విపత్తు గలుగకుండ నట్టికష్టమున కోర్చియుండినందు కాతఁ డప్పృష్టవంతుఁ డని భావించి శ్లాఘించుచు నాప్రదేశమునసే మూఁడుదినము లుండునట్లునియమించి నాల్గవనాఁ డెవ్వరికిఁ దెలియకుండ నాతని యాచమనాయని చెంతకుఁ జేర్చెను. అంతటి మహోపకారమును గావించినందుకు వానిని మెచ్చికొని తాను చెప్పిన ప్రకారము కొంతధన మొసంగి రామదేవుని పట్టాభిషిక్తుని గావించిన వెనుక తనవాగ్దత్తము సంపూర్ణముగా నెఱవేర్తునని చెప్పి వానిప్రాణమును గాపాడుట కభయప్రదానముగూడఁ జేసెను.

అటుపిమ్మట నెట్టియో కపటోపాయమున రంగరాయల రెండవకుమారుని యాచమనాయఁడు తనచెంతకుఁ

జేర్చికొని యున్నాఁడని జగ్గరాయునికిఁ దెలియవచ్చెను. అట్లు తన్ను మోసపుచ్చినందుకు నతఁడు క్రోధోన్మత్తుఁడై రంగరాయని కారాగృహమునకు మునుపటికంటె నిబ్బడిగాఁ గాపుపెట్టి యాతని నెచ్చమునకుఁగా నిచ్చుభృతిని తగ్గించుటయేగాక సన్నని బియ్యమునకు బదులుగా ముతుక బియ్యమును, చచ్చుపుచ్చు కూరగాయలను మాత్ర మిప్పించుటయుఁ గట్టడిచేసెను.

వెలుగోటి యాచమనాయఁడు రంగరాయని రెండవ కుమారుఁడు రామదేవరాయని మాయోపాయముచేతఁ జెఱ నుండి విడిపించుకొని చెంతఁ జేర్చికొని వానికిఁ బట్టము గట్ట నున్నాఁడను వార్త యగ్నిహోత్రమువలె సర్వత్ర వ్యాపించెను. అంత రంగరాయని పక్షమువారు, జగ్గరాయల భయముచే నణఁగిమణఁగి పడియున్న మండలాధిపతులు, దండనాయకులు, తదితరులు నిట్లు తలపోసిరి. "ఈ రాజ్యమునకు వాస్తవమైన హక్కుదారుఁడు రంగరాజుగాని జగ్గరాజు మేనల్లుఁడు కాఁడు. వాఁడు కృత్రిమపు ప్రభువు. వానికి సామ్రాజ్యము కట్టఁబెట్టుట మనకు ధర్మము కాదు. కనుక మన మెల్లరము మన సైన్యములతో జగ్గరాయల బంధము నుండి తప్పించుకొని యాచమనాయని సైన్యములలోఁ జేరి రామదేవరాయనికిఁ బట్టము గట్టుట పరమధర్మము."

ఇట్లు చింతించి వారెల్లరును ధైర్యసాహసములఁ జూపి తమతమ పరివారములతోను సేనలతోను యాచ

మనాయని జేరుటకు సంకల్పించుకొని తమనిశ్చితాభిప్రాయ మును యాచమనాయనికిఁ దెలియఁజేసిరి.

ఇట్టి శుభవార్త వినవచ్చినపుడు యాచమననాయని యుత్సాహ మినుమడించి రంగరాయని నెట్లయిన విడిపించ వలయునని యభిలాష మరల యుదయించెను. తనకు విశ్వాస పాత్రులును తెలివితేటలు గలిగి నేర్పరు లయిన యువకులను గొందఱను రప్పించి వారల కిట్లు బోధించెను. "మీరు రంగ రాయని చెరశాలయున్న దుర్గమునకుఁబోయి మీ నేర్పరి తనముఁ జూపి యాదుర్గములో నుద్యోగములు సంపాదించు టకుఁ బ్రయత్నింపుఁడు. ఈ కార్యమునందు మీకు జయము గలిగినపక్షమున రహస్యముగా నితరులకు గానరాకుండు నటుల వెలుపలనుండి రాయలుండు గృహములోనికి భూమి లోపల నొకసొరంగమునుఁ ద్రవ్వి రంగరాయని దీసికొని రావలయును. మీకప్పుడు బహుమానములను విరివిగాఁ జేయింపఁగలను."

అని చెప్పి వారిని పంపించెను. ఆతని యాజ్ఞను శిరసా వహించి వారు పోయి తమ నేర్పరితనమునుజూపి, యుద్యో గములను సంపాదింపఁగలిగిరి. ఈ ప్రయత్నమునందు విజ యము లభించినందువలనఁ దమ ప్రభువుమీఁదఁ గల భక్తి విశ్వాసములు వెల్లడి యగునట్లు తాము వచ్చినకార్యమునకుఁ బూనుకొని యా సొరంగమును ద్రవ్వి యొకనాటిరాత్రి రంగ రాయని గదిక్రిందికివచ్చి యుపరిభాగమును బెల్లగించి గదిలో

ప్రవేశించినపుడు రంగరాయలు వారినిగాంచి వారలను శత్రు రాయలబటులుగాఁ దలంచి తన్నుఁ జంపుటకు వచ్చినవా రని భావించి భయపడియు వీరపురుషోచిత స్థైర్యధైర్యములో నుండి నిశ్చేష్టితుఁ డయ్యెను. అంత వార లాతనికి సాష్టాంగ నమస్కృతులు గావించిరి. వారి నాయకుఁ డగు నాగయనా కుఁడు యాచమనాయకుఁ డిచ్చిన [illegible]జాబునుఁ దీసి యాతని కిచ్చెను.

అంతట తత్తరముతోఁ రంగరాయలు లాజాబునుఁ జదువుకొని యాచమనాయకుని భక్తివిశ్వాసముల కబ్బురప డుచుఁ దన దురవస్థను దలపోసికొనుచున్నను లోపలనుండి యుబుకుకొని వచ్చెడు దుఃఖప్రవాహము నాపుకొని ఈతనియొక్క భక్తివిశ్వాసములతోఁ గూడిగాని ప్రాగల్భ్యసాహసములఁ జూపుచు నన్నుఁ జెఱనుండి తప్పించుటకుఁ జూపిన యీ మార్గము నుల్లంఘించుట తనవంటివానికి యుక్తము గాదని పలికి భార్యకును, బిడ్డలకును జెప్పి తాను కట్టుకొనియున్న దుస్తులను విసర్జించి యొక చిన్నయంగవస్త్రమును జుట్టుఁ బెట్టుకొని వారల వెనుక సొరంగములోనికి దిగి సొరంగపు మార్గమున బయలువెడలెను. దుమ్మును, ధూళియు మీఁద బడు చుండ చేతులు, మోకాళ్లును క్రిందనానుచుకొని యొక్క పలు కైనఁ బలుకకుండ నూపిరి విడుచుట కష్టముగా నున్నను సహించి చాలదూరము ప్రాకుచు వచ్చిరిగాని దురదృష్టవశ మునఁ గస్తీ తిరుగుచున్న కావలివాఁ డాసమయమున నాసొ

రంగముపై నడుచుట సంభవించి భూమిపై పట్టితిమాత్ర ముగా నుండుటచేత నాసారంగములో వారిపై బడుట సంభ వించెను. అప్పుడది కష్టలు దూయుట కనువగు ప్రదేశము కాదు. రాయలను సురక్షితస్థానమునకు త్వరలోఁ గొనిపోవు టకు సాధ్యము గాదు. ఈ కావలివాని మొజ్జల నాలకించి తక్కిన కావలివాండ్రందఱు నొక్కప్పైనఁ బఱు నెత్తుకొని వచ్చి అంగవస్త్రము మాత్రము గలిగి దేహమంతయు దుమ్ము తోఁ గప్పఁబడి మోకాళ్ళుకొట్టుకొనిపోయి రక్తము గారు చుండ రంగరాయలను జగ్గరాయలకడకు నీడ్చికొని పోయిరి. అతఁడు కోపము పట్టఁ బగ్గములులేక యున్నోస్తవ లేఁచి మండిపడుచు నాతనికి ప్రత్యేకముగాఁ జీకటికొట్టుకైదు విధించి చంద్రగిరిదుర్గమునకుఁ బంపించెను. అటుపిమ్మట వాని భార్యను, బిడ్డలను నచటికే పంపెను. వీరిప్రయత్నము విఫలమై రంగరాయనిబ్రతుకు మఱింత దుర్భరమైపోయినం దుకు ఖేదపడుచు యాచమనాయఁడు ధైర్యసాహసముల ప్రసిద్ధిగాంచి విశ్వాసపాత్రుఁడుగా నున్న మఱియొక యువ కుని రప్పించి ఓయీ! రంగరాయలు చంద్రగిరిదుర్గమున నున్నవాఁ డని వినుచున్నాను. ఇప్పు డాదుర్గమును సంరక్షించు చున్న భటుల సంఖ్య తక్కువగా నున్నట్లు తెలియుచున్నది. మఱియు జగ్గరాయలు తనపక్షమును బలపఱచుకొనుటకై మండలాధిపతులకడకుఁ బోయియున్నాఁ డని వినుచు న్నాను. ఇచటి నుండి నాసైన్యములతో నేను కదలితినా జగ్గ

రాయనికిఁ దెలిసి తన యిరువదివేలమంది సైనికులతో వచ్చి మనపైఁబడి మనల నఱికి వేయును. నీకు తోడుగా నీవంటి వీరభటులనే యైదునూర్ల మందిని నీకు స్వాధీనపఱచు చున్నాను. నీవు నాయకత్వమును వహించి చంద్రగిరిదుర్గ మును భేదించి రంగరాయని చెఱనుండి విడిపించికొని రాఁ గలవా' యని ప్రశ్నించెను. ఇది యెంతకార్య మస్లే కార్యము నిర్వహించుకొని వత్తును. ప్రాణములున్నను గోల్పో వుదును కాని రాయలను తీసికొని రాకుండ రిక్తహస్తము లతో రా నని ప్రతిజ్ఞావాక్యములను ధైర్యముతోఁ బలికెను.

అ ట్లయిదునందలసైనికులను సన్నద్ధము చేసి యాత నికి నాయకత్వము నొసంగి పంపెను. అంతట నావీరయువక నాయకుఁడు ధైర్యముతోఁ బోయి యాకస్మికముగా దుర్గము పైఁ బడి కావలివానిని సంహరించి ద్వారములను నివ్వరించి కొనిపోయి రక్షకసైన్యముపైఁ బడి నుసుమాడఁగా వారి యెదుట నిల్వజాలక హతశేషు లయినవారు పఱువిడి పోయిరి. ఈ విజయవార్తను యాచమనాయకునికిఁ బంపుచు జగ్గరాయలును, వానిసైన్యములును వచ్చి నన్ను ముట్టడిం చకమునుపే మాకు సహాయార్థము కొంత సైన్యమునుఁ బంప వలసిన దని యావీరయువకుఁడు ప్రార్థింపుచు వ్రాసెను గాని యా సైన్యము వచ్చి వారిని గలిసికొనుటకుబూర్వమే జగ్గ రాయలసైన్యములు వచ్చి దుర్గములోఁ జొఱఁబడి యాభ టుల నొక్కని నైన విడిచిపెట్టక సంహరించివైచిరి.

ఈప్రయత్న మిట్లు తుదముట్టిన వెనుక జగ్గరాయలు రంగారాయలు బ్రతికియున్నంతదనుక యాచమనాయఁ డిట్టి ప్రయత్నములనుఁ జేయుచుండక మానఁ డని తలంచి రంగ రాయుని, వానికుటుంబమును దెగటార్చవలయునని నిశ్చయిం చికొని ఘోరమైన హత్యకుఁ బూనికొనియెను. యాచమనా యఁడు శక్తివంచన లేక యెన్నివిధములచేతఁ బ్రయత్నించి నను రంగరాయుని రక్షింపఁజాలకపోయెను. విధివైచిదమున కష్టమేమి యుండును?

ఒకనాఁడు జగ్గరాయలు నీచుఁడును, దుర్మార్గుఁడును, హంతకుఁడును, మానవస్వాభావికవర్తనమునకు విరుద్ధవర్త నము గలవాఁడు నగు తనసోదరుని రప్పించి వాని నిట్లు ప్రేరే పించెను. సోదరా! ఈయాచమనాయఁడు నాకు మనశ్శాంతి లేకుండఁ జేయుచున్నాఁడు. ఎప్పటికైన నీతఁడు మనప్రాణ ముల దీసికొనక మానఁడు. ఎన్నియో భూములు, ద్రవ్యము, పదవులు నొసంగెద నని యెంతయాస పెట్టినను, తనపట్టినపట్టు విడువక రంగరాయుని పైగలప్రేమ వీడకయున్నాఁడు. ఎంత కాలము రంగరాయలు బ్రతికియుండునో యంతకాల మాతనిం దక్క యన్యులఁ గొలువఁజాలఁడు. రంగరాయల మరణము మనకు క్షేమకరము గావునఁ దక్కినవిషయము నీకు విడిచి పెట్టుచున్నాను."

ఇట్టి పలుకులు తనయన్న నోటనుండి వెల్వడినతోడనే యాదురాత్ముఁడు కత్తిదూసి "ఇదెంతటి కార్యము నేన

నిర్వహించి వత్తు" నని బసులు వెడలిపోయెను.

ఇట్లాతఁడు తన్నుతా నెఱుంగని చిత్తముతో మానుషస్వభావమును సంపూర్ణముగా విడిచిపెట్టి రాక్షసాకృతి వహించి రంగరాయఁ డున్నప్రదేశమును వెదకికొనుచుఁ బోయి యాతని వీక్షించి "ఓయీ! రంగా! నేటితో నీకు కాలము పరిసమాప్తిఁ జెందినది. ఆ పని నీ కత్తితో నీవు తీర్చుకొందువా? ఆ కార్యము మఱియొకరు తీర్చవలయునా? వెంటనే ప్రత్యుత్తర మిమ్ము. ఇంక జాగుసేయఁ దగదు." అని గట్టిగా నార్చి పలికెను.

వీని యాకృతిని వీక్షించియు, వీని క్రూరము లయిన వాక్కుల నాలించియు క్షాత్రతనంబు సడలకుండ స్థైర్యమును వీడక యాతనితో 'ఓయీ నేను మరణముతో నాకన్నులను మూయులోపల నాభార్యను, బిడ్డలను జూడవలయు నని యున్నది. నా కావర మొసంగవా?' యని పలికెను.

అంత భార్యయు, బిడ్డలును నాతనికడకు వచ్చిరి. వారలనుఁ జూచి విచారింపక తెగువతో శాంతవచనముల నిట్లు పలికెను. 'నే నిప్పుడు చావవలయును. నే నెవ్వరికి నెట్టి యపకృతియుఁ జేసి యుండలేదు. అన్యాయముగా నొకరి సొత్తు నేను దీసికొన లేదు. చావన్న భయము నాకు లేశమాత్రము లేదు.' అని పలికెను.

"ప్రభూ! అట్లనే కానిమ్ము. నన్ను నీ శత్రువుల చేతఁ బడకుండ ముందుగ ద్రుంచివేయుము. అదియె నా కోరిక;

నీకు పాపము లేదు. ఇంతకన్న నా కేమియుఁ గోరిక లేదు. నా కోరిక దీర్పుము" అని ధైర్యముతో నామె వేఁడికొనెను.

అంత రంగరాయలు మాఱుమాట పలుక లేదు. తన చంద్రాయుధముతో నామె వక్షఃస్థలమును బొడిచివైచెను. వానికుమాళ్ళ నిరువురను, ఒక కుమార్తెను, నట్లే గావించెను. ఇం కొకయాఁడుబిడ్డ గలదు. ఆబిడ్డ యేడువ లేదు. రాయల కాబిడ్డయం దెక్కువ మక్కువ యుండెను. ఆబిడ్డ విచారముతో తండ్రిని జూచుచు నిలువంబడి యుండుటను జూచి రంగరాయలు గిఱ్ఱున వెనుకకుఁ దిరిగి కత్తితోఁ దన వక్షఃస్థలమును పూర్ణమైన సత్తువతోఁ బొడుచుకొని క్రిందికొఱఁగి ప్రాణములను విడిచెనఁట! ఆపాపాత్ముఁ డగు జగ్గరాయనితమ్ముఁడు మరణముఁ జెందిన రాయనిబిడ్డ బ్రతికియుండరా దని మానుషత్వమును విడిచి తనఖడ్గముతో నాచిన్నియాఁడుబిడ్డనుగూడఁ ద్రుంచివైచెనట! ఈ విధానము పోర్చుగీసువారి లేఖలు సారాంశమునుబట్టి వ్రాయఁబడినది.

కాని యొకనాటిరాత్రి ద్రోహి యైనజగ్గరాయలే వారి కారాగృహమును బ్రవేశించి నిద్రపోవుచున్న రంగరాయుని, వానిభార్యను, బిడ్డలను సంహరించిరని యాకాలమున రచింపఁబడిన సాహిత్యరత్నాకరము, రఘునాథాభ్యుదయ మను గ్రంథములనుబట్టి తెలియు చున్నది. ఎట్లయినను యాచమనాయనిచే సంరక్షింపఁబడిన రాకుమారుఁడు తక్క రంగరాయని కుటుంబమంతయు నాతనితో నీవిధముగా

నాశనమై పోయినది.

ఇట్టి దుష్కృత్యమును గావించిన జగ్గరాయలకు మనశ్శాంతి యెక్కడ కలుగును? యాచమనాయని కీ ఘోరమైన వృత్తాంతము చెవినిఁబడినతోడనే యాగ్రహామహోదగ్రుఁడై జగ్గరాయుని కిట్లు వర్తమాన మంపెను.

"ఓ జగ్గరాయా! నీస్వాధీనములో నున్న నీ ప్రభువును, వానిబిడ్డలను దయ లేశములేక సంహరించి పౌరుషహీనులు గావించు దుష్కృత్యముఁ జేసినావు. అది వీరపురుషధర్మము కాదు. నీవు పురుషుఁడ వైతేని యారాచులపుత్త్రుఁడే యొకఁడు సురక్షితముగా నాకడ నున్నవాఁడు. వానిని నాతోఁ గూడ నీవును నీసైన్యములు వచ్చి బహిరంగప్రదేశమునఁ గత్తికట్టి పోరాడి జంపుఁడు. అప్పుడుగాని నీవును నీమేనల్లుఁడును ప్రభుత్వము సేయుటకు సమర్థులు కారు. అట్లు చేసిన నాఁడె నీమేనల్లుని సింహాసనమునఁ గూర్చుండబెట్టఁగలవు. అంత పర్యంతము రాజ్యము నీకుగాని నీమేనల్లునకుగాని స్వాధీనమైన దని తలంపకుము. నిన్ను మాత్రము ప్రాణములతో విడుచువాఁడను గా నని యెఱుంగుము. ఇట్టి దుర్మార్గముఁ జేసిన నిన్ను దునుమాడుదనుక నీయాచమనాయఁడు నిద్రించువాఁడు కాఁడని నమ్ముము.

జగ్గరాయలు గావించిన యీదుష్కృత్యము దేశమందంతట వెంటనే వ్యాపించెను. అట్లు వ్యాపించినతోడనే రంగరాయలయం దభిమానము, విశ్వాసముగల సామంతరాజులు,

భక్తివిశ్వాసములు గలదండనాయకులు, న్యాయము, ధర్మము దప్పనిభృత్యులు, కోపోద్దీపితులై దుర్మార్గుఁడైనజగ్గరాయని నాశనము చేయవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి. దుర్మార్గుఁడైనవాఁడు కాలక్రమమున నాశనము జెందకపోఁడనియుఁ బ్రజలఁ బీడించి మోసమున సజ్జనులైనవారి కపకారము జేయువాఁడు తప్పక నాశనమగుననియు, యాదుర్వార్తవినిన వారు తలంచిరి. వీరపురుషు లనేకులు కత్తిగట్టి యాచమనాయనిపక్షమునఁ బూని జగ్గరాయని దునుమాడుదిన మెన్నఁడు చేకూరునా యనితలంచుచుఁ దగుప్రయత్నములఁ జేయుచుండిరి. సామంతరాజులనేకులు దుర్మార్గుఁడైనజగ్గరాజును తుదముట్టించునటులఁగ నటికి రంగరాయలుకుమారుఁడు బాలుఁడైనరామదేవరాయని సామ్రాజ్యాధిపత్యమున నిల్పి పట్టముఁగట్ట సంకల్పించి సేనానివహముల సమకూర్పఁ దమ దండనాయకుల కాజ్ఞాపించిరి. దేశములోని ప్రజలెల్లరు రాజకుటుంబమును నాశనముఁ జేసినవాఁడు ప్రజలరక్షించునా యనియుఁ బ్రజల మాయోపాయమున వంచించి పరిపాలింప నెంచినవాఁడు నాశనముగాక మానఁ డనియుఁ దలంచి జగ్గరాయని నాశనము విను దిన మెప్పుడు సమకూడునా యని తలంచుచుండిరి. దుర్మార్గుల నాశనము జేయకున్న లోకము దుఃఖపరంపరలపాలు గాక మానదని తలంచి సంస్థానములోని వీరులంద ఱేకమై సేనలలోఁ జేరి యాచమనాయనికి బాసటయై నిలువ సంకల్పించిరి.

జగ్గరాయలును పట్టిపెట్టిన్నమునం దేమరక యనేక మండలాధిపతులను మాయోపాయవిధానములఁ దనపక్షమునకు నాకర్షించుచుండెను. సామ్రాజ్యమున గుప్తస్థానము లేర్ప డినవి. అఱువదివేల సైనికులను జగ్గరాయలును, ముప్పదివేల సైనికులను యాచమనాయఁడును ప్రోగుచేసిరి. ఇంతవఱకును దక్షిణసుల్తానుల సాహాయ్యమాశింపలేదు. వారుగూడ నింకను జోక్యమును గలిగించుకొనలేదు. జగ్గరాయనకు సైన్యమెక్కు-వగలదని యాచమనాయఁడెన్నఁడును భయపడియుండలేదు. సత్యము, ధర్మము, తన పక్షమునఁ గలవను దృఢవిశ్వాసముతో, నున్నవాఁడు యాచమనాయఁడు. తనకే జయము కలుగునన్న విశ్వాసముతో రామదేవరాయని వేయికన్నులతోఁ గాపాడుచుఁ బదివేలసైన్యములను నుంచుచు వచ్చెను. వేంకటపతిరాయలు మరణముఁ బొందినపిదప మూఁడు సంవత్సరములకాల మీతగవులలోఁ గడచిపోయినది. అనేకపర్యాయములు రామదేవరాయనిఁ బట్టుకొనవలయు నని జగ్గరాయలు యాచమనాయని సైన్యములను దలపడుచు వచ్చెను గాని యాతనికి విజయము సమకూరలేదు. యాచమనాయఁడు తనసైన్యములను మూఁడునాలుగు భాగములుగా విడఁదీసి దగ్గఱగా నుంచుకొనుచు రామదేవరాయ లేభాగమున నున్నదియుఁ దెలియకుండఁ జేయుచు వచ్చెను. రాజబంధువులనేకులు రామదేవరాయలపక్షమును వహించి యాచమనాయనితోఁ జేరిరి. కాని యధికసైన్య

ములు గలవారును బలాఢ్యులు నైనతుండీరమండలాధిపతి యగు కృష్ణప్పనాయకుడును పాడ్యమండలాధిపతి యగు ముద్దుళిరప్పనాయుడును వేంకటపతిరాయులయెడఁ గల పూర్వ ద్వేషమును బురస్కరించికొని జగ్గరాయలపక్షమునఁ జేరినందున నతనిబల మెక్కువగా నుండెను. అందుచేత యాచమనాయుడు తనపక్షమున నింకను సైన్యము నధికముగ సమకూర్చుకొనవలసియుండుటచేత మనస్ఫూర్తిగా జగ్గరాయల సైన్యముల నెదుర్కొనక తప్పునిపట్టువల సర్వత్ర కార్యము పోరాడుచు గాలయాపనము సేయుచుండవలసి వచ్చెను గాని పౌరుషము కొఱవడి గాదు. జగ్గరాయల సైన్యములు తుండీరమండలాధిపతి యగు కృష్ణప్పనాయకుని సైన్యములతోఁ గలిసికొని రామదేవరాయనిఁబట్టుకొనుటకై రామదేవరాయని పక్షమునుబూనిన సైన్యములను, అనఁగా యాచమనాయునిఁ జేరిన సైన్యముల నెదుర్కొనుచు నచట రామదేవరాయలు లేకుండుట దెలిసినేని వారిని వీడి మరియొక సైన్యమును దలఁపడుచుండెను. వేంకటపతిరాయల యెడఁగల పూర్వవైరమును పురస్కరించుకొని తుండీర మండలాధిపతి యగు కృష్ణప్పనాయకుఁ డిదివఱకె జగ్గరాజు సైన్యములనుఁ గలిసికొని చిక్కు కలిగించుచున్నాడు. మధుర నాయకుఁడును వీర వేంకటపతిరాయలయెడఁ గలపూర్వవైరములను బాటించియె జగ్గరాయునికి బాసట యయ్యెను. జగ్గరాజు, తుండీరమండలాధిపతియు గలిసి మధురనాయకుఁడగు

ముద్దువీరప్పనాయని సైన్యములతోఁ జేరుకొనవలయు నని చేయు ప్రయత్నములను భగ్నము గావించుచు దన సైన్యములను మధురనాయకునకు శత్రువును, వీరసంకటపల్లి రాయల భృత్యకోటిలోనివాఁడు నత్యంత మిత్రుఁడుగా నుండి సామ్రాజ్యపక్షమున నున్న తంజావురినాయకుఁడగు రఘునాథ నాయని సైన్యములఁ గలిసికొనవలయు నని యాచమ నాయఁడు మొదలుగా రాజపక్షమువారి ప్రయత్నములను భగ్నము గావించుచు జగ్గరాజు మొదలుగా రాజద్రోహ పక్షమువారును, ప్రయత్నించుచుండుటవలన నాకాలమునఁ బలుతావులయందు నుభయపక్షములవారికిని ఘోరయుద్ధములు జరుగుచు వచ్చెను. ఎంతటిమహావీరుఁడైనను రఘునాథనాయనితోఁ గలియకున్న యాచమనాయఁడు జగ్గరాయని సైన్యములను, వారిపక్షమువారి సైన్యములను నోడించుట సులభసాధ్య మగు కార్యము కాదు. యాచమనాయనికి రఘునాథరాయలను గలిసికొనవలయునన్న తొండీర మండలాధిపతి రాజ్యములోనుండి పోవలయును గాని వేఱొక మార్గ మనువుగఁ గన్పట్టలేదు. ఈసందర్భమున జగ్గరాయని తోను, వానిపక్షమునఁజేరి సామ్రాజ్యమునకు విద్రోహులుగాఁ బ్రవర్తించుచున్న తదితరులతోను యాచమనాయనికి జరిగిన యుద్ధములనే తనబహులాశ్వచరిత్రమునందు దామర్ల వెంగళభూపాలుడు తన బావమఱఁదియగు యాచమనాయనిశౌర్యకృత్యములను దావలుపాపవిభు నుత్తరమ్ముగారి

కప నోడించుటయు, మన్నెరాజులను తిరుపతినుండి బాహు విక్రమంబునఁ బాఱఁదోలుటయు, చెంగలుపట్టు నాక్రమించిన రీతియు, పాలెంబుకోటబహిర్భాగమున యతిరాజుపై గవిసి చూపిన శౌర్యపటిమయు, అంతకుముందె జగ్గరాజుమున్నగు ప్రముఖులను తిరుచనాపల్లిదారను పీచమడంచుటయు వర్ణించెను.

ఇతఁడు ఉత్తరమునుండి దక్షిణదిశకు శత్రుసైన్యముల నడుమనుండి యుద్ధములు సేయుచు విజయములను గాంచుచు రఘునాథరాయనిఁ గలిసికొనుటకై పోవుచుండుటయు నిపుణముగ దెలిపెను. ఈమహావీరుఁడు తనపట్ల మహాద్వేషముతో నున్న రఘునాథనాయనితోఁ గలిసికొన్న యెడల నగ్నికి వాయువు తోడ్పడినటుల రామదేవరాయని పక్షము వారు విజృంభించి తప్పక రామదేవరాయనికిఁ బట్టముఁ గట్టఁగల రని భయపడుచు నీతని జగ్గరాయ లడ్డగింపుచు వచ్చెను. పైన నీవీరునిచే చేఁగొందిన యతిరాజు జగ్గరాజునకు దాయాది. ఇతఁడు రామదేవరాయలు పట్టాభిషిక్తుఁడు గాకుండ నడ్డుపెట్టిన ద్రోహులపక్షముననుండి యుద్ధములు చేసి పలాయనుఁ డయ్యెను రామదేవరాయలు పట్టాభిషిక్తుఁడయినవెనుక వానికి తనకుమార్తె కొండమ్మ నిచ్చి వివాహముఁ జేయవలసిన వాఁ డయ్యెను.

ఈ విషయము తుండీరమండలాధిపతి యగుకృష్ణప్పనాయని, వీరవేంకటపతిరాయ లితఁడు సామ్రాజ్యమునకు

ద్రోహియై ప్రవర్తించినందువలనఁ బెనుగొండనగరమునఁ జెఱబెట్టి యున్నప్పుడు రాయలకు విశ్వాసపాత్రుఁడై భక్తితో మెలఁగిన రఘునాథనాయనికోరిక ననుసరించి బంధవిముక్తుని గావించెను. ఆవిశ్వాసముచేత నితఁడు తన కుమార్తెలలో నొకర్తును రఘునాథనాయని కిచ్చి వివాహము చేసెను. ఇట్లు జరిగినను మార్గస్థుఁడై యీతఁడు రఘునాథనాయని శత్రువు లగుమధురనాయకుఁ డైన వీరప్పనాయనితోడను, వానిమిత్రుఁడగు జగ్గరాయలతోడను కలసి యల్లుఁడయిన రఘునాథనాయనితోఁ బోరెను. రామదేవరాయలరక్షకుఁ డగుయాచమనాయనితోడను బోరాడుటకు సిద్ధపడెను. యాచమనాయఁడు రఘునాథనాయనితోఁ గలియుండ నెన్నియో యాటంకములను గల్పించి యిక్కట్ల పెట్టుచు వచ్చెను. ఇంకను విశేష మేమన నితఁడు పోర్చుగీసువారికిఁ బరమమిత్రుఁడు గాఁ గూడ నుండెను. వీని సైన్యములో నొక పోర్చుగీసుపటాలము గూడ నుండెను.

ఈ పోర్చుగీసుభటులను యజ్ఞనారాయణదీక్షితులు తన సాహిత్యరత్నాకరమునందు 'పొడవుగ నుండు మీసములు గలవారనియు, వంగిన కనుబొమ్మలు గలవా రనియు, కోలమోము గలవా రనియు, రాగిరంగు మేనులు గలవా రనియు, టోపీలలో నెఱ్ఱని పక్షియీకలను ధరించువా రనియు, ఎఱ్ఱని లాగులను తొడుగువా రనియు, కవచములు ధరించువా రనియు, పెద్దకత్తులను చేఁబూనువా రనియు

నభివర్ణించి యున్నాఁడు. యాచమనాయని సైన్యములు రఘునాథనాయని సైన్యములను జేరకుండుట కై జగ్గరాయలు ప్రోత్సహించినందువలన మధురవీరప్పనాయఁడు కావేరి కడ్డముగాఁ గట్టఁబడిన పెద్దయానకట్టనుగూడ బ్రద్దలు కొట్టి నాశనము గావించె నని సాహిత్యరత్నాకరమునందును, రామభద్రాంబ విరచిత మగు రఘునాథాభ్యుదయమునందును, గూడఁ దెలుపఁబడి యుండెను. ఈ సందర్భమున రాజవిద్రోహ పక్షమువారు చేసిన దుండగములను జెప్ప నలవి కాదు. ఇంత చేసినను యాచమనాయఁడును, రఘునాథనాయఁడును వీరి ప్రయత్నముల నన్నిటిని భగ్నము గావించి విజయపతాక మెత్తుట తప్పినది కాదు.

యాచమనాయఁగు రామదేవరాయని వెంటనిడుకొని వచ్చుచున్నాఁ డని విని తాను తన సైన్యములతో కుంభకోణమునకుఁ బోయి వారలను గలిసికొని కుంభకోణమునందు రామదేవరాయలను బట్టాభిషిక్తునిఁ జేయుటకు నిశ్చయించికొని రాజ్యపరిపాలనాభారము నంతయు మంత్రియగు గోవిందదీక్షితుల పైఁ బెట్టి బయలు వెడలెను.

అట్లు బయలువెడలి రఘునాథనాయకుఁడు కుంభకోణమువద్ద రామదేవరాయలను వానిరక్షకుఁ డగుయాచమనాయనిఁ గలిసికొని వారలను తంజాపురికిఁ గొనివచ్చెను. విజయనగరసామ్రాజ్యము దక్షిణభాగముననున్న చోళమండలము వారొక్కరు తక్క తక్కిన వారెల్లరును సామ్రాజ్యవిద్వేషు

లై జగ్గరాయలపక్షమునఁ జేరికొనిరి. ఉత్తరభాగమునందలి మండలాధిపతులలోనే యిద్దఱుముగ్గురో తక్క తక్కినవారు రామదేవరాయని ప్రక్కఁజేరినవారగుటచేత ప్రధానయుద్ధరంగము దక్షిణదిశయందే యేర్పడుటచేత నుత్తరమండలాధిపతుల సైన్యముల సంఖ్యకంటె దక్షిణమండలాధిపతుల సైన్యమధికముగ జేయుట కనుకూలపరిస్థితులు కలవు. కాని తంజాపురాధీశ్వరుఁడు రఘునాథనాయకుఁడు సామ్రాజ్యపక్షమునఁ జేరుటచేత నాలోపము గన్పట్టెను. మఱియును జగ్గరాజు పన్నిన దుస్తంత్రము ఉత్తరమండలములవారికి బోధపడినట్లు దక్షిణమండలములవారికి బోధపడియుండక పోవచ్చును. అదియునుగాక తుండీరమధురమండలాధిపతులు జగ్గరాయని చేరుటకూడఁ గావచ్చును. కొందఱు జగ్గరాయని పక్షమే న్యాయమైనదని తలంచి యుండవచ్చును. ఈ తుది యుద్ధమునాఁటికి జగ్గరాయలు తన సహాయకత్వమును పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁడగు వీరప్పనాయనికిని, యాచమనాయఁడు తన నాయకత్వమును చోళమండలాధీశ్వరుఁడగు రఘునాథరాయనికిని విడిచిపెట్టిరని చెప్పక తప్పదు. ఇట్లుభయపక్షసైన్యములకుఁ గావేరీతీరమున తోపూరుగ్రామ సమీపమున ఘోరసంగ్రామము జరిగినది. ఈ యుద్ధము 1616—17 సంవత్సరమున జరిగినట్లు గుంటూరివాస్తవ్యుఁడయిన అయ్యవరాజు నారప్ప వ్రాసిన కమ్మనక్కణ మను లేఖవలనఁ దెలియుచున్నది.

ఈ క్రిందిలేఖ తంజాపురీశ్వరుఁడును, రఘునాథనాయని పుత్రుఁడు నగు విజయరాఘవనాయనిచే రచియింపఁబడిన 'రఘునాథాభ్యుదయ' మను నాటకమునఁ జొనుపఁబడి యున్నది.

కమ్మవక్కణ :-

"శ్రీమన్మహాచోళ సింహాసనేంది
రా మనోహరు లైనరఘునాథ
నయ్యవారికి యుత్తరాది గుంటూరి
యయ్యపరాజు నారప్ప విన్నపము.
లంచిత నలవత్సరాషాఢ శుద్ధ
పంచమీపుష్యార్కపరిఘయోగమున
స్వామివారా పళవానేరినగర
నామతీర్థము పురాణశ్రవణంబు
రామవిగ్రహపూజ రామజపంబు
శ్రీమూర్తి దానాద్యశేషదానములు
గావించి విజయంబు గలుగ నక్షతలు
శ్రీవైష్ణవు లొసంగ శిరమునఁ దాల్చి
ఆదిత్యహృదయజపానంతరమున
నయుబాగుగడియలయపు డారగించి
భేరుల మ్రోయించి పెండ్లికిఁ బోవు
తీరున తగిన ముస్తీదు గావించి
మొదటి పాళెంబున కెఱుక సేయించి

కదలి వచ్చి విజయగరుడాద్రి నెక్కి
రామభద్రగజాధిరాజంబు నెక్కి
రామభద్రకుమారరత్నంబు గొలువ
మతిశాలి పురుషోత్తమయ నరసప్ప
జతగూడి సగరిమదాశీల్ గనుక
యెడమ రెచ్చరించుచు నేకపార్శ్వమున
మదగజం బెక్కి సమ్మదమున నడువ
అత్తెప్పయళగప్ప యగాస్త్రు తైతై మొక్క
మత్తేస్నుపై నెక్కి మక్కువ నడువ
రాజులు మన్నీలు రౌతులు దొరలు
తేజీల పై నెక్కి ధీరు లై కొలువ
చేరువ నొక గంధసింధురం బెక్కి
యా రామదేవరాయలు చనుదేర
తరతరమ్ములకును తగ నైనకతన
నెఱనమ్మఁ దగినకోనేటి కొండ్రాజు
కట్టరంగపరాజు కస్తూరిరాజు
మిట్టపాళెంపు సంపెటనాగరాజు
రామరా జలయ్యాను రఘునాథరాజు
మామ ఓబలరాజు మనుబోలురాజు
శ్రీరంగపతిరాజు శ్రీగిరిరాజు
వీరరాఘవరాజు విఠ్ఠలరాజు
ఖండేళ్లఛిత్రరాజు నారపరాజు

కందనవోట్రాజు గడితిమ్మరాజు
కాలువ రాజులు కడపరాజులును
పాళెలరాజులు పంటరాజులును
శ్రీపతిరాజు కైజీతంపుదొరలు
జూపల్లివారు దేసురిరెడ్ల తెగలు
మామమూతైప్ప గుమారరంగయ్య
సామినాయనివారు బలుబూరివారు
మండువవారు కంబము కొండవీటి
కొండపల్రెడ్లు సంకుశరాపువారు

. . .   .

మాందనసేపెరుమా మొదలారి
మొదలైనగురిదొరల్ ముందర నడువ
కదనరంగమునకు కదలి పోవుటకు
నేఁడెనిమిదివేల వెలగోలుప్రజల

. . .   .

చివగడల్ కైదువుల్ సెలవు సేయించి
సవరణతో నేరు జాలకప్పించి
భ్రమసిన పడమటిపాళెంబుమీఁద
దుమికి హుటాహుటి దొక్కొనినడువ
అమ్ములచేత చేయమ్ములచేత
దుమ్ములచేత దోదుమ్ములచేత
బల్లెలచేత తుపాకులచేత

నల్లమూఁకలచేత నఱగొంటతైన
మత్తేభములచేత మావులచేత
కత్తులచేత చీకాకుసేయింప
పోరిలో ననుసౌ గొబ్బూరిజగ్గరాజు
పారె మూఁకలవెంట బడి మాకరాజు
దగనొత్తి సగబెత్తి దళవాయి చెంచు
సిగవిడి తెగదార చింపింపఁ గేఁగ

. . .   .

కడివడిపారె రావెళ్ల మాదన్న
మధురవారిని గూర్చి మది గ్రాఁగఁ జేసి
విధి యడంచు తనపాలివిధి దూఱుకొంచు
దొరలెల్ల నవ్వంగ తుంపురవిభుఁడు
పరువెత్తె తన చెంజిపట్టణంబునకు
తిరువంది నాపిళ్ళ తిప్పెప సెట్టి
పురము తిమ్మానేండు భుజబలరావు
చినరాతు యెట్టను సెట్టిలోనైన
తనవద్ది దొరలెల్ల తనుడించి పోట
యుంతుల నెఁబాసి యిలు చూఱయిచ్చి
సంతరించినబాకళ్ళసము విడఁ బుచ్చి
తురగంబు డిగ్గి కైదువ పాఱవైచి
తిరిగిపాఱు వాడంగ వీరవనేండు
జయలక్ష్మి చేపట్టి స్వామికావా రవృడు

దయమీఱఁగా ధర్మదారపట్టించి
బంగారు బొమ్మను పాండ్యభూపాలుఁ
డింగితవేది యై యిచ్చిన మెచ్చి
తంజాపురము చేరి తనవంశవజ్ర
పంజరాంగమై సార్వభౌమ సామ్రాజ్య
లక్షణాంబాలక్ష్మీకళాసతి సతియు
కుక్షిసంభవ రాజగోపాలుఁ డనఁగ
విజయసంఘాయియై వెలయుచు నున్న
విజయరాఘవనామ విఖ్యాతిఁ గాంచి
శ్రీమహామూర్తిమున బట్టాభిరామాభి
రామ మైమించు శ్రీరామసౌధమున
చలువరాజగతిపై చాళువాపసిఁడి
పలకలగొప్పు దప్పగములోఁ జేరి
పేరోలగంబున్న పెద్దమ్మవారి
గారతు తొత్తినా రని వ్రాసి రాఁగ
కొలువులో చదివించికొని స్వామివారి
బలపౌరుషము తెంచి పాశ్చాత్యప్రవాసు
సముదాచితోక్తుల బాల లాలించి
తనముద్రచే కాగితము శిక్షచేసి
ఘనముగా మీఱ కుడుగరలు గట్టించి
హనుమాజిపంతుల నంపించినారు
రాటువ తెసటెచిన దిక్కుడికార్య
మటు గాన నఱఁగుండపరించేది."

ఈ కమ్మనపక్కణమునందు రామదేవరాయనిపక్షము లోని నాయకులను పరిగణించునపుడు యాచమనాయని నామము స్మరింపఁబడకుండుట సత్యాశ్చర్యకరమైనవిషయము. ఇందే కాదు. రఘునాథాభ్యుదయమునందు నీకీర్తి యంతయు రఘునాథనాయని కొక్కనికె కట్టిపెట్టెను. బహుశా శాశ్వచరిత్రముసంగ్రహించుటకె ముడివెట్టెను. రామ రాజీయమున యాచమనాయని యర్జునునిగను, రఘునాథ నాయని కృష్ణునిగను, జగ్గరాజును దుర్యోధనునిగను, రామ దేవరాయని ధర్మరాజుగను, చెంచునాయని దుశ్శాసనుని గను, వీరప్పనాయని శకునిగను, వెంకటుని శల్యునిగను, మాక రాజును కర్ణునిగను, రామదేవుని మేనమామ యగు జిల్లెళ్ల సింగరాజును (నరసింహరాజు) భీమసేనునిగను సభివర్ణించి కురుపాండవయుద్ధముతోఁ బోల్చియున్నాఁడు.

రామభద్రాంబ యను కవయిత్రి తాను రచించిన 'రఘునాథాభ్యుదయ' మను సంస్కృతకావ్యమునం దీ యుద్ధము నిట్లభివర్ణించి యున్నది. శత్రుసైన్యములతో రాయల సైన్యములు యుద్ధమునకుఁ దలపడినప్పుడు పూర్వ పశ్చిమసాగరములు రెండు నెదురొక్కన్న ట్లుండెనఁట! మొట్ట మొదట ఫిరంగులు తుపాకుల యుద్ధముఁ బ్రారంభమై కొంత కాలము జరిగిన వెనుక రఘునాథరాయని ఆశ్వికపటాల మర్ధచంద్రాకృతిగ నేర్పడి మధురసైన్యమును త్రాసించి చుట్టఁబెట్టి ధ్వంసము చేయుచుండ వారి వెనుక పదాతివర్గము

వారు వచ్చి పైఁబడి రట! వారిని నిల్వారించుట దుస్సాధ్యముగ నుండి కుప్పతిప్పలుగఁ దమవారు గూలుచుండుటఁ జూచి రణరంగమున నిలువఁజాలక తొలుత మధురసైన్యము వెన్నిచ్చిపాఱఁ దొడంగెను. ఆదురంతమును జూడ జగ్గరాయలును వానిబంధువర్గమును, వానిసైన్యములును రఘునాథనాయని సైన్యముల నెదుర్కొని ఘోరసంగ్రామము సలిపిరి. జగ్గరాయనిఁ జూచినతోడనే రఘునాథనాయఁడు సింహగర్జనము గావింపుచు తన యీటెలపటాలమునుఁ బురికొల్పుకొని వానిపయిఁ బడి యీటెలతో వానిని, వానిబంధువులను, వానిసైన్యములను బొడిచివైచి నాశనము గావించి రఁట.

జగ్గరాయనిచే నాశనము గావింపఁబడిన యానకట్ట వానిసైనికుల పుఱ్ఱెలతో నింపి రక్తముతో సదికించి యా యానకట్ట రఘునాథనాయఁడు పునర్నిర్మాణము చేసెనా యన్నట్లుగఁ గంటి కగపడె నని రామభద్రాంబ వర్ణించినది. ఎప్పుడు జగ్గరాయలును వానిబంధువర్గమును సమరమున నేలఁ గూలిరో యప్పుడు వీరప్పనాయనికిఁ దనరాజ్య ముండునో యూడునో యను భీతి జనించి దానిఁ గాపాడుకొనవలయు నన్న యావేదనతోఁ గూడినయాతురము పుట్టెను. తన యేనుంగులను, తనగుఱ్ఱములను, తనబొక్కసమును తన కుటుంబమును సహితము విడిచిపెట్టి క్రోశమాత్రము సిగ్గును పోఁద్రోలి పఱువెత్తుకొని పోయె నఁట! తుండీరవిభుఁ డయిన

కృష్ణప్పనాయకుని కూడ పాండ్యునిపై గెలిచి ధీతచిత్తుఁ డై తనయుద్యోగస్థులెల్లరు నప్పగించిన విధిని దీర్చుకొనుచుఁ బాలించెనట! తన మిత్రులందఱుఁ బలాఢ్యులగు చుండుటను గాంచియు దళవాయిచెంగమ, గానివిశ్వవెంట, మాళ కారి మొదలగు శత్రుమహాపులు పెనుగు పాలుపోయిను, న_క్త్రపవాసాములతోను రణరంగమునందు ధిక్కారముగా గన్పట్టినమండి నాధ్యక్ష్యము నెన్న ... యగుట ధైర్యమును గోల్పోయి పక్కవాలమునకుఁబడి బుద్ధి చెప్పిరి. మధురనాయకుఁడగు వీరప్పనాయకుని బంధించి పైని వలు రఘునాథరాయని సముఖమునకుఁ గొనిరాఁగా నాతఁడు వానిప్రాణములను గాఁచెనఁట! ఈ విజయమును సూచింపుచు రఘునాథనాయకుఁడు విజయ_స్తంభమును గావేరీ తీరమునఁ బ్రతిష్ఠాపించెను. హతశేషులగు శత్రునాయకు లెల్లరును తాము దేవరాయలను శరణు వేడుకొనవలసినవా రయిరి. తరువాతి సంవత్సరముననే యుద్ధావిజయ రఘు నాథనాయకుఁడు తామ దేవరాయలను సామ్రాజ్యమునకు బట్టాభిషిక్తుని గావించెను. రామదేవరాయల ప్రాణములను శత్రువులచేఁ జిక్కకుండఁ గాపాడి రామదేవనాయకుఁడును సామ్రాజ్యము నిలువఁబెట్టి రఘునాథనాయకుఁడును శాశ్వ తమైనయశస్సును సంపాదించుకొనఁగల్గిరి.

సమాప్తము.

రాజా ఎలెక్ట్రిక్ ప్రెస్, రాజమండ్రి—1952.

[illegible]

[illegible]